İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ FARS DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

# KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN FARSÇA DÎVANI

( YÜKSEK LİSANS TEZİ )

HAZIRLAYAN

KASIM GELEN

86/785

YÖNETEN

PROF.DR. NAZİF HOCA

İSTANBUL - 1989

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

# İ Ç İ N D E K İ L İ R


| | |
|---|---|
| Ö N S Ö Z . . . . . | III - V |
| TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ . . . . . | VI |
| BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR . . . . . | VII -IX |
| G İ R İ Ş . . . . . | 1 -30 |
| KÂNÛNÎ'NİN HÜKÜMDARLIĞI DEVRİNDE DÜNYA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SİYASÎ DURUMU . . | 1 - 4 |
| XVI. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA İLİM SANAT VE EDEBÎ DURUM . . . . . | 5 - 10 |
| KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMÂN'IN HAYATI . . . . . | 10 - 13 |
| KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMÂN'IN EDEBÎ ŞAHSİYETİ . | 13 - 19 |
| KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMÂN'IN FARSÇA DİVANI . . | 20 - 24 |
| KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMÂN'IN FARSÇA DİVANININ YAZMALARI . . . . . | 25 - 30 |
| FARSÇA DİVANI'NIN METNİ . . . . . | 31 - 89 |
| | (1-09) |

# Ö N S Ö Z

Çalışmamızın konusunu, şimdiye dek üzerinde hiç bir çalışma yapılmamış olan Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça söylemiş olduğu gazel, rubai ve müfredlerden oluşan divanı teşkil etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türk tarihinin gelmiş geçmiş en büyük hükümdar ve padişahlarından biri olan Kanunî Sultan Süleyman'ın, aynı zamanda büyük bir şair olduğu da herkes tarafından bilinmektedir. Onun çok güzel Türkçe şiirleri ve divanı mevcut olduğu gibi, son derece güzel Farsça şiirler de söylediği ne yazık ki çok kimse tarafından bilinmemekteydi. Biz bu çalışmamızda ilk defa olarak, kütüphanelerde yazma halinde bulunan, O'nun Farsça şiirlerini araştırıp, meydana çıkararak ilim camiasına sunmaya çalıştık.

Çalışmamızda İstanbul Kütüphanelerinde ve belli başlı kataloglarda tesbit edebildiğimiz kadarıyla, dört adet Farsça divanına rasladık. Aşağıda vereceğimiz tavsiflerde de görüleceği üzere, bu divanlardan, Kanunî Sultan Süleyman'ın

hayatında, Mehmet Şerif tarafından istinsah edilmiş olan, Topkapı Sarayı Kütüphanesi ( Revan 785 No'da kayıtlı ) nüshasını ( A nüshasını ) esas alıp, diğer iki nüshayla karşılaştırdık ve metin farklarını da dip notlarda gösterdik. Ayrıca esas aldığımız bu nüsha ile C rumuzu ile işaretlediğimiz ( Üniversite Kütüphanesi. TY. No. 5477 ) nüshada bulunmayan, sadece B nüshası ( Fatih Kütüphanesi. Ali Emirî No. 323 ) ile D nüshasında ( Fatih Kütüphanesi. Ali Emirî No. 322 ) bulunan fazla şiirleri de metin sonunda vermeyi uygun bulduk. B nüshasının bir kopyası olan D nüshasından ise, sadece B nüshasında ki bazı kelimelerin okunmasında güçlük çektiğimiz ve tereddüt ettiğimiz yerler için baktık.

Böylece, Kanunî Sultan Süleyman'ın söylemiş olduğu Farsça bütün şiirlerini bu çalışmamızla, bu sahada çalışanlara sunmaya çalıştık. Ayrıca bu çalışmada kullandığımız transkripsiyon sistemini, kısaltmaları ve faydalandığımız kitapların bibliyografya listelerini verdikten sonra, giriş kısmında, Kanunî'nin hükümdarlığı devrinde Dünya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyâsî durumuna umûmî ve çok kısa bir bakış yaparak, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda ilim, sanat ve edebi durumdan bir nebzecik bahsettik. Belli başlı kaynaklarda verilen bilgilerden faydalanarak, Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatı ve edebi şahsiyeti hakkında bilgi vermeyi de ihmal etmedik. Ayrıca, burada metnini sunduğumuz Farsça şiirlerinde işlediği konuları örnekler de vererek açıklamaya çalıştık. Bundan sonra da, Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça divanı'nın kütüp-

hanelerde görebildiğimiz yazma nüshalarının tavsifini verdik. Çalışmamızın sonunda da üç nüshayı karşılaştırarak, ( A,B ve C nüshalarını ) Farsça Divanı'nın edisyonkritikli metnini sunduk.

Bu çalışmamda yöneticim olan ve her türlü yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın, Prof. Dr. Nazif HOCA'ya ve bana emeği geçen Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalındaki bütün öğretim elemanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Kasım GELEN

# T R A N S K R İ P S İ Y O N
# S İ S T E M İ

Bu tezde, İslâm Ansiklopedisi'nde ve VI. sayısından itibaren Şarkiyat Mecmuası'nda kabul edilmiş olan aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır :

Sesliler : آ,ا ـَـ ى ـَـ : ā, â ، ى ـِـ : ī, î ، و ـُـ : ū, û ،
ـَـ : a, e ، ـِـ : ı, ـُـ : u.

Sessizler : ء : ʾ ، ب : b, پ : p, ت : t, ث : s̱, ج : c, چ : ç,
ح : ḥ, خ : ḫ, د : d, ذ : z̤, ر : r, ز : z, ژ : j, س : s, ش : ş, ص : s̤, ض : z̤, ط : ṭ, ظ : ẓ, ع : ʿ, غ : ġ, ف : f, ق : ḳ, ك : k, گ : g, ل : l, م : m, ن : n, و : v, ه : h, ی : y.

Yukarıda anılan iki eserdeki transkripsiyon sisteminden farklı olarak :

Terkip hâlindeki ad ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik yazılmıştır. Msl. Abdullah, Şemsüddin.

Türkçe eserlerin adları, Arapça veya Farsça terkipler şeklinde de olsa, transkripsiyonsuz yazılmıştır. Ahlâk-ı Süleymanî, Tezkiretü'ş-şuarâ gibi.

# B İ B L İ Y O G R A F Y A
# VE K I S A L T M A L A R

A : A Nüshası, Divân-ı Kânuûnî Sultan Süleyman, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan 738, (yazma)

Ahdî, Gülşen-i Şuʿarâ, Millet Kütüphanesi, AE tarih 774 (yazma)

Ahmed Fevrî, Ahlâk-i Süleymânî, ÜK TY 2594, (yazma)

ʿAli Şir Navâ'i, Macâlis al-nafâ'is dar taẕkira-i şuʿarā-i ḳarn-ı nuhum-i hicrî, Farsça tercüme: Sultan Muhammed Faḫri-i Haratî (s. 1-178), Hakim Şâh Muhammed Ḳazvînî (s. 180-409), nşr. ʿAli Aṣğar Ḥikmet, Tahran, 1323 h.ş.

ASRAR N. Ahmet, Kânûnî Sultan Süleymân Devrinde Osmanlı Devletinin Dini Siyasî ve İslâm Alemi, İstanbul, 1972.

Aşık Çelebi, Meşâʿiru'ş-şuʿarâ, İÜ TY 2406 (yazma)

B : B Nüshası, Dîvân-ı Kânûnî Sultan Süleymân, AE 323 (yazma)

BANARLI Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. I-II. İstanbul.

Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, c. I-III, İstanbul, 1333 - 1338/1914 - 1919.

C : C Nüshası, Dîvân-ı Kânûnî Sultan Süleymân, ÜK TY. 5477. (yazma)

ÇİÇEKLER Mustafa, Osmanlılar Döneminde Farsça Şiir Söyleyen Şairlerin Eserlerinin Yazmaları, (Yüksek Lisans tezi), İstanbul, 1989.

D : D Nüshası, Dîvân-ı Kânûnî Sultan Süleymân, AE 322 (yazma)

DERMAN Uğur, Kânûnî Devrinde Yazı Sanatımız, Kânûnî Armağanı, T.T.K. Ankara, 1970.

Dîvân-ı Hâca Şams al-Dîn Muḥammed Ḥâfiẓ-i Şîrâzî, 9. baskı, Tahran, h.ş. 1354.

Hoca Nazif, Sûdî, Hayatı, Eserleri ve iki risâlesinin metni, İstanbul, 1980.

İA : İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi coğrafya, etnoğrafya ve biyografya lûgatı, İstanbul, 1953 - 1988.

İPEKTEN Halûk, Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şuʿarâ Tezkireleri, Erzurum, 1988.

Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuʿarâ, nşr. Dr. İbrahim Kutluk, c. I-II, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1979-81.

Saʿid Nafisi, Tarih-i naẓm u naṯr dar İran va dar zabân-i Farsi tâ ḳarn-ı dahum-ı hicrî, c. I-II, h.ş. 1344.

Latifi, Tezkire-i Latîfî, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1313.

Macâlis al-nafaʾis, bk. ʿAli Şîr Navâʾî.

OM : Osmanlı Müellifleri, bk. Bursalı Mehmed Tahir.

Seyyid Rıza, Tezkire-i Rıża, İkdam Matbaası, İstanbul, 1316.

Şuʿarâ Tezkireleri, bk. İpekten, Halûk.

TİMURTAŞ Faruk K. Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İstanbul, 1981.

ULUÇAY Çağatay, Kânûnî Sultan Süleymân ve ailesiyle ilgili bazı notlar ve vesikalar, Kânûnî Armağanı, T.T.K. Ankara, 1970.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, c. I- , T.T.K. yayınları, Ankara,

YÜCEL Yaşar Prof. Dr. Muhteşem Türk Kânûnî ile 46 yıl, T.T.K. Ankara, 1987.

## DİĞER KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| AE. | : Ali Emîrî (Millet Kütüphanesi) |
| a.g.e. | : Adı geçen eser |
| Bk. | : Bakınız |
| c. | : cild |
| cm. | : santimetre |
| h.ş. | : hicrî şemsî |
| İÜ. | : İstanbul Üniversitesi |
| Ktb. | : Kütüphane |
| m. | : miladî |
| msl. | : mesela |
| nşr. | : neşreden |
| ölm. | : Ölümü, ölüm tarihi |
| s. | : sayfa |
| str. | : satır |
| T.T.K. | : Türk Tarih Kurumu |
| TY. | : Türkçe Yazmalar |
| ÜK. | : Üniversite Kütüphanesi |
| var. | : varak |
| v.d. | : ve devamı |
| v.s. | : vesaire |

# G İ R İ Ş

## KÂNÛNÎ'NİN HÜKÜMDARLIĞI DEVRİNDE DÜNYA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SİYÂSÎ DURUMU :

Kânûnî Sultan Süleymân'ın 1520'de tahta çıkıp hükümdar olduğu sırada Dünya'nın siyâsî durumu özet olarak şöyle görünüyordu :

Bu zamanda Batı'da yeni gelişmeler cereyan ediyordu. Bütün Avrupa, Almanya ve İspanya'nın genç kralı Şarlken'in önderliğinde birleşme çabasındaydı. 1520'de tahta geçen ve 1519'da " Karl V " ünvanını alan Sarlken, Osmanlı İmparatorluğu için ciddi bir tehlike teşkil ediyordu. Müslümanların İspanya'daki son kaleleri Gırnata, daha önce 1492'de İspanyolların eline geçmişti. Aynı yıl içinde Kristof Kolomb, İspanya adına Amerika'nın keşfini gerçekleştirmişti. Avrupa devletleri içinde en güçlü durumda Almanya - İspanya İmparatorluğu bulunuyordu. Avrupa'nın diğer kuvvetli devletleri ise Fransa, Portekiz ve İngiltere idi. I. Françis'in hüküm sürdüğü Fransa, dînî ihtilaflar yüzünden Almanya'ya şiddetli bir kin besliyordu. Çünkü Almanya tarafından bir çok darbeler yemiş, Fransa'nın bazı toprakları Almanya'nın eline geçmiş ve o zamanki Fransa şimdikinden de daha küçük bir hale gelmişti. İngiltere tahtında ise VIII. Henri bulunuyordu. Fakat onun kuvvetli bir deniz gücü olmasına daha çok zaman

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

lazımdı. Kendisinden daha kuvvetli olan Fransa'ya öldürücü bir darbe indirmeye muktedir değildi. Macaristan ise büyük Türk akınlarına maruz kalmıştı. Bütün gösterişli davranışına rağmen, Almanya İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir tanpon görevi görmekten kurtulamamıştı. Bu büyük Macar Krallığı, Türk ve Alman saldırılarına karşı kendini savunamaz bir hale gelmişti. Portekiz, Avrupa'nın büyük devletleri arasına daha yeni yeni katılmaya başlamıştı. 1499'da Portekizli denizci Vasco de Gama'nın Hindistan'ı keşfi, Portekiz'i büyük devletler arasına katmıştı. Diğer taraftan, İspanya ve Portekiz'in deniz gücü kazanmasıyla, Venedik devletinin itibarı azalmıştı. Fakat mühim bir devlet olma sıfatını henüz kaybetmemişti. Almanlar ve Osmanlılara karşı tarafsız bir politika yürütmeye çalışıyordu. Rusya henüz imparatorluk derecesine ulaşmamıştı. Doğu Avrupa'da, Büyük Altınordu İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra ortaya çıkan bir çok Türk devletcikleri arasında geniş topraklara sahip olan Kırım Hanlığı vardı ki, bunların hepsi Osmanlı İmparatorluğuna bağlı idiler. Denizlerdeki yeni yeni keşiflerin yanında, ortaya çıkan Rönesans hareketleri, Avrupa'yı yeni ufuklara doğru götürmekteydi. Avrupa çok büyük bir iktisâdî ve kültürel gelişme yoluna girmişti. Rönesans, İtalya'da büyük ilerlemeler kaydederek, Avrupa'nın başka memleketlerinde, bilhassa Fransa ile Almanya'da süratle yayılıyordu[1].

---

1. İA, XI, 99 v.d. ; YÜCEL Yaşar, Muhteşem Türk Kânûnî ile 46 yıl, s. 8 v.d.

Doğu'da ise İran, Osmanlı İmparatorluğundan sonra en büyük kuvvet idi. Çin ise üçüncü sırada, bundan sonra da Delhi Sultanlığı geliyordu. Büyük Moğol İmparatorluğunun temeli ise henüz atılmamıştı. Şâh İsmail hala yaşıyor ve Çaldıran'daki hezimetini bir türlü aklından çıkaramıyordu. Şâh İsmail'in elinde İran'dan başka, Güney Kafkasya, Gürcistan, Türkmenistan, Afganistan, Bağdat dahil olmak üzere, Irak ve ayrıca Erzurum, Van v.s. de bulunuyordu. Çin'in Ming Sülalesi Çin'i refah ve gelişmenin yeni ufuklarına doğru götürüyordu. Çin İmparatorluğu Hakimiyetine Mançurya, Kore, Birmanya, Siyam ve Kamboçya ülkeleri dahil idi. Orta Asya'nın mühim kısımları Türkistan ile beraber, İran'ın Safevîlere düşman olan Şeybânî Türklerinin elinde bulunuyordu. Hindistan'ın Delhi tahtında ise, Lodhi Sülalesinden Afgan asıllı sultanlar oturuyordu.Fakat kuvvetleri hayli azalmış ve karışıklıklar yüzünden kuzeyden gelen her taarruza karşı çaresiz duruma düşmüşlerdi. Hindistan'ın doğu ve güney kısımlarında çeşitli devletcikler bulunmaktaydı. Afrika'da,Memlûk İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra tek önemli sayılabilecek devlet, Fas Sultanlığı idi. Tunus'ta,Banû Hafs hânedanı hüküm sürmeye devam ediyordu. Fakat gerçek kuvvet,İspanyolların elinde idi. Bunlardan başka sahillerde ve güneyde diğer ufak hıristiyan ve müslüman krallık ve emirlikler vardı ki, bunlar arasında Habeşistan Krallığı dikkate değerdi. Fakat bunların özgürlükleri, Avrupa devletleri, özellikle İspanya ve Portekiz tarafından tehdit ediliyordu[1].

---

1. ASRAR N. Ahmet, Kânûnî Sultan Süleymân Devrinde Os-

İşte 1520'de, Kânûnî Sultan Süleyman tahta çıktığı sırada Dünya'nın siyâsî görünümü, yukarıda kısaca anlatıldığı gibi bulunuyordu.

Kânûnî Sultan Süleyman padişah olduğu sırada Osmanlı İmparatorluğu, Türk tarihinde eşine ender raslanan bir kuvvet ve kudrete sahipti. Babası Yavuz Sultan Selim ( saltanatı: 1512 - 1520 )[1], İran'daki Şiî - Safevî Hükümdarlığı'nın Anadolu'daki halkı kışkırtmasından kaynaklanan sorunlarla uğraşmış ve Safevîleri Çaldıran'da büyük bir yenilgiye uğratarak topraklarının bir kısmını almış, Memlûklüler ortadan kaldırılıp, Kudüs, Mekke, Medîne, Şam ve Kâhire gibi mukaddes bütün topraklar ele geçirilmişti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, kuzey'de Kırım Yarımadası, batı'da Eflak, Boğdan, Bosna, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve diğer bir çok geniş topraklara sahip, büyük bir imparatorluk teşkil ediyordu. Bundan başka Türkler yavaş yavaş Afrika kıtasına da yayılmış ve az bir zaman içinde bütün uygar Afrika Osmanlı egemenliğine girmişti. Barbaros kardeşlerin deniz savaşları sonucu, Akdeniz çok geçmeden bir Osmanlı gölü haline gelmiş oldu.

---

manlı Devletinin dini siyasî ve İslam âlemi, İstanbul, 1972.

1. Yavuz Sultan Selim için bk. Şinasi Altundağ, Selim I, İA, X, 423 v.d.

16. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA İLİM, SANAT VE EDEBİ DURUM :

Kânûnî Sultan Süleyman'ın hüküm sürdüğü 16. asırda, siyâsî ve iktisâdî bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş devresindeki parlak muvaffakiyetlere paralel olarak, ilim, sanat, dil ve edebiyat alanında da büyük gelişmeler olmuştur. Bu asırda Osmanlı ülkesinde fikir ve sanat hayatı da imparatorluğun siyâsî, askerî ve medenî ihtişâmına uygun olarak kendisini diğer Türk ülkelerinde kabul ettirebilecek, üstün seviyede parlak bir edebiyat meydana gelmiştir. Osmanlı padişahlarının ülkeleri dahilindeki kültür ve sanat hayatını bilerek ve anlayarak korumaları, ve bizzat sanatkar olmaları sanat hayatını ciddi bir şekilde etkilemiş ve geliştirmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın ilme, edebî sanatlara ve şiire son derece alaka göstermesi neticesinde, Osmanlı sarayı yüksek bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Şehzâdeler, değerli hocalar nezaretinde ihtimamla yetiştiriliyorlar ve kuvvetli bir dil ve edebiyat kültürü elde ediyorlardı. Kânûnî'nin şehzâdeleri içinde, şehzâde Mustafa, şehzâde Bayezid[1], II. Selim ve Şehzâde Cihangir şair idiler.

İmparatorluğun her bölgesindeki büyük şehirlerinde îmanlı ve kuvvetli ilim ve sanat adamı yetiştiren medreseler,

---

1. Farsça bir divançesi bulunan Şehzâde Bayezid için bk. Çiçekler Mustafa, yüksek lisans tezi, s. 30 - 31

zamanın kültür merkezleri sayılan başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, Bağdat gibi şehirlerde, ilim ve sanat adamlarının toplandığı yerler olup, birer akademik muhît manzarası arzediyordu. Alimler ve şâirler seferde olmadıkları zaman, hükümdarların saraylarında toplanıyor, bazan padişahlarla birlikte seferlere de gidiyorlardı. Yaz aylarında şark bahçelerinde, kış aylarında ise kahvehanelerde oluşturulan sohbet meclislerinin yanında, bunlara paralel olarak medrese ve camilerde yapılan ve büyük bir alaka ve saygı ile takip edilen İslam ilimleri öğreniminin de mevcut olduğunu kaydetmeliyiz. Bu asırda müderrislere, alimlere, şâirlere gösterilen saygı ve itibar ile hükümdarların himayesi o derece yüksekti ki, bu devrin gençleri ilim adamı ve şâir olmaya, medrese ve hocalığa karşı, her meslekten üstün bir heves ve alaka duyuyorlardı. Bu sebeplerden, İstanbul sarayının ihtişam ve cazibesi, Osmanlı ülkesi dışındaki Türk ve İslâm memleketlerinden bir çok âlim ve şâirin İstanbul'a gelmelerine sebep olmuştur. Bu şâirlerden bir çoğu " Mecâlis al-Nefâ'is "[1] adlı eserde zikredilmiştir. Bunlar arasında, Yavuz Sultan Selim için " Şem' u Pervâne " adlı mesneviyi kaleme alan ve Kânûnî için kasîde inşâd eden Şeyh Abdullah Şebüsterî

---

1. Mecâlis al-Nefâ'is, s. 359 v.d.

(ölm.XVI.asır)[1], Eminî (XVI. asır )[2], Mevlânâ Şemsüddin Berdaî (XVI. asır )[3], Şeyh Fethullah (ölm. m.1561)[4] söylenebilir. Osmanlı devleti idarecilerinin ilme verdiği kıymet o derece şöhret kazanmıştı ki, Bağdat - Kerbelâ topraklarına son derece bağlı olan büyük Türk şairi Fuzûlî (ölm. m.1556)[5] bile İstanbul'a gelme ihtiyacını duymuştur.

16. asırda Türk Edebiyatı üzerinde Câmî (ölm. m.1492)[6] ile Nevâî'nin (ölm. m.1501)[7] tesirleri göze çarpar. İran Edebiyatı'nın yetiştirdiği büyük klasiklerin sonu olarak kabul edilen Câmî'nin bir çok eseri,bu yüzyılda Türkçeye tercüme edilmiş, bilhassa mesnevîleri Türk mesnevicilerine örnek olmuştur.

Edebî hayat memleketin büyük şehirlerinde, Bağdat, Diyarbakır, Konya, Kastamonu, Bursa, Edirne, Yenice-i Vardar,

---

1. Bk. Çiçekler Mustafa, Osmanlılar döneminde Farsça şiir söyleyen şairlerin eserlerinin yazmaları, Y. Lisans tezi, İstanbul, 1989, s. 32

2. Bk. Maǧālis al-Nafā'is, s. 406.

3. Bk. Sa'īd Nafīsī, Tārīḫ-i naẓm u naṯr dar Īrān va dar zabān-ı Fārisī tā pāyān-ı ḳarn-ı dahum-ı hicrī, c. I, s. 340.

4. Bk. OM, I, 392 - 3.

5. Bk. M.Füad Köprülü, Fuzûlî, İA, IV, 686 - 699

6. Bk. Z.Velidi Togan, Câmî, İA, III, 15 - 20

7. Bk. Z.Velidi Togan, Ali Şîr, İA, I, 349 - 357

Üsküp gibi eski Müslüman - Türk kültür merkezlerinde büyük bir inkişaf göstermiştir. Fakat en büyük faaliyet, imparatorluk merkezi olan İstanbul'da idi. Mîmârîde, nakkaşlıkta, yazıda, mûsikîde ve muhtelif ilim şûbelerinde bu inkişaf bariz bir şekilde kendini göstermiştir. Mîmarî'de Mîmar Sinan (ölm. m.1588)[1] gibi eşsiz bir sanat dehasının yaşadığı bu devirde, edebiyat alanında da bir çok alim ve şair yetişmiştir. Bunlar arasında, asrın " Sultânü'ş-şuarâsı " olarak kabul edilen Bâkî (ölm. m.1600)[2] gibi bir şahsiyetin, yine Bâkî derecesinde olan Fuzûlî ve bunlardan başka, Bâbür (ölm. m.1530)[3], Zâtî (ölm. m.1546)[4], Hayâlî (ölm. m.1557)[5], Rûhî (XVI. asır )[6], Nevî (ölm. m.1599)[7], Taşlıcalı Yahyâ (ölm. m.1582)[8] gibi şairler, İbn-i Kemâl (ölm. m.1533)[9],

---

1. Bk. Oktay Aslanapa, Sinan, İA, X, 655 - 661.

2. Bk. M.Fuad Köprülü, Bâkî, İA, II, 243 - 253.

3. Bk. Timurtaş Faruk K. Tarih içinde Türk edebiyatı, s. 193.

4. Bk. Mehmet Çavuşoğlu, Zâtî, İA, XIII, 464 - 467.

5. Bk. TH. Menzel, Hayâlî, İA, V (I), 384.

6. Bk. Timurtaş Faruk K. Tarih içinde Türk Edebiyatı, s. 204 - 205.

7. Bk. Abdülkadir Karahan, Nevî, İA, IX, 224 - 226.

8. Bk. Mehmet Çavuşoğlu, Yahyâ Bey, İA, XIII, 343-347.

9. Bk. İsmet Parmaksızoğlu, Kemâl Paşa-zâde, İA, VI, 561 v.d.

Ebussuûd (ölm. m.1574)[1], Kınalızâde (ölm. m.1604)[2] gibi değerli alimlerin yaşamış olmaları, bu devirde sanat ve edebî hayatın diğer devirlerden daha ileri olduğunu açıkça göstermektedir.

Yine bu asırda, Gelibolulu Surûrî (ölm. m.1561)[3], Sûdî Bosnevî (ölm. m.1596)[4], İbn-i Kemâl, Riyâzî (ölm. m. 1644)[5] gibi âlim ve şârihler Fars dili ve Edebiyatı ile uğraşmışlar, Farsça klasik eserlere Türkçe şerh ve tercümeler ile, Farsça - Türkçe lügatlar ve gramer kitapları yazmışlardır.

Kânûnî'nin hüküm sürdüğü 16. yüzyılda, Türk tarihinin hiçbir devrinde görülmeyen parlak bir edebî ve sanat hayatı yaşanmıştır. Tabiîki bu devirde edebî hayatın bu derece canlı olmasında,devrin padişahlarının ve Osmanlı sarayının çok büyük rolü vardır. Ayrıca kendileri de birer şâir ve sanat adamı olan Yavuz Sultan Selim ve oğlu Kânûnî Sultan Süleyman, ilim adamlarına ve şâirlere karşı büyük bir sevgi ve

---

1. Bk. M.Cavit Baysun, Ebussuûd efendi, İA, IV, 92-99.

2. Bk. T. Menzel, Kınalızâde, İA, XI, 711 ; Şuarâ Tezkireleri, s. 71 - 76.

3. Bk. OM, II, 225 - 226.

4. Bk. Hoca Nazif M., Sûdî, hayatı, eserleri ve iki risâlesinin metni, İstanbul, 1980.

5. Bk. OM, II, 183 - 184.

alaka gösterip, onları himaye etmişlerdir. Bunun neticesinde, de,edebiyat tarihimizde hiç bir zaman unutulmayacak şahsiyetler ve eserler vücuda gelmiştir.

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN HAYATI :

Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. padişahı olan Kânûnî Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim, Trabzon'da sancak beyi iken 1494 tarihinde Hafsa Sultan'dan doğmuş ve kendisine Süleyman adı verilmiştir[1].

Osmanlı kaynaklarında kânun vaz'ı (kanun yapıcalığı) vasfından dolayı " Kânûnî " ismi ile, Batı kaynaklarında ise, büyük ve kurdetli vasfından dolayı " Muhteşem ve Büyük " adı ile anılır.

Süleyman'ın çocukluğu dönemine ait hemen hemen hiç bir bilgiye sahip değiliz. Süleyman Kefe sancak beyliğine atanıncaya kadar babasıyla birlikte kalmış ve ilk tahsilini babasının nezareti altında, onun görevlendirdiği hocalardan ve bu hocalardan birisi olan Hayreddin Efendi'den iyi bir eğitim ve öğrenim görmüştür[2].

---

1. Ona Süleyman adının verilmesi hususundaki bilgiler için bk. İA, XI, 99.

2. YÜCEL Yaşar, Prof. Dr. Muhteşem Türk Kânûnî ile 46 yıl, s.1 ; Uluçay Çağatay, Kânûnî Sultan Süleyman ve ailesi ile ilgili bazı notlar ve vesikalar, Kânûnî Armağanı, s. 227.

Şehzâde Süleyman, sancak beyliğine çıktığı 15 yaşına kadar Trabzon'da kaldı. 15 yaşına gelince, babası şehzâde Selim, oğlu için padişahtan bir sancak talep etmesi üzerine, padişah II. Bayezid önce Süleyman'a Şebinkarahisar sancağını verdi. Fakat o sırada Amasya'da sancak beyliği görevinde bulunan II. Bayezid'in oğullarından şehzâde Ahmet, kendi bölgesine çok yakın bulduğu için bu atamayı hoş karşılamadı. Bunun üzerine şehzâde Süleyman'a Bolu sancak beyliği görevi verildi. Fakat babasının yerine geçmeyi iyice aklına koyan Sultan Ahmet, buraya da Bolu'nun Amasya ile İstanbul arasında ki yol güzergâhında bulunması, dolayısıyla saltanat merkezine ulaşmanın kendisi için belki güç olacağı düşüncesiyle bu atamaya da karşı çıkması üzerine, şehzâde Süleyman'a Kefe sancak beyliği görevi verildi. 1509 - 1512 yılları arasında bu görevi sürdürdü. Yavuz Sultan Selim 1512'de padişah olunca,oğlunu acele ile İstanbul'a çağırdı. Şehzâde Süleyman da babasının çağrısına uyarak İstanbul'a geldi. Şehzâde Süleyman, Yavuz Sultan Selim'in, kardeşleri Ahmet, Korkut, onların çocukları ile mücadeleleri ve bütün Anadolu harekâtı sırasında,İstanbulda saltanat makamına babasına vekalet etti. Yavuz Sultan Selim bu mücadeleleri nihâî olarak kazandıktan sonra, oğlu Şehzâde Süleyman'a Saruhan sancak beyliği görevini vererek, 1513'te Manisa'ya gönderdi. Yavuz Sultan Selim 1514'te Çaldıran seferine giderken şehzâde Süleyman'ı Manisa'dan çağırtarak yerine vekil olarak bıraktığı gibi, Mısır seferine giderken de onu, Rumeli memleketlerini düşmandan korumak için

Edirne'ye gönderdi. Babası Mısır seferinden döndükten sonra tekrar Manisa sancağına dönen şehzâde Süleyman, babasının vefatına kadar bu görevi sürdürdü.

Yavuz Sultan Selim'in 1520'de vefâtı üzerine, Kânûnî Sultan Süleyman tahta çıktı. Kısa zamanda güçlü bir iktidar kurarak, sağlam ve dürüst bir idâre tesis etti. Aslında Kânûnî Sultan Süleyman tahta çıktığı sırada tecrübesiz sayılmazdı, çünkü daha önce çeşitli yerlerde sancak beyliği görevlerinde bulunmuş, bu da onun devlet idaresi konusunda başarılı olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu çok zengin ve geniş topraklara sahipti. Karada ve denizde Osmanlı kuvvetleri büyük bir güç arzediyordu. Babası Yavuz Sultan Selim'in, Mısır'daki Abbasî Halifeliği'ne son verip, İslam Dünyasının liderliği anlamındaki halîfeliği Osmanlı İmparatorluğuna kazandırması ve Kânûnî'nin tahta çıkınca bu makama sahip bulunması da büyük bir önem taşıyordu. Kânûnî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı döneminde Osmanlı İmparatorluğu, zamanın Dünya devletleri ve imparatorlukları arasında bir süper güç mevkiinde bulunuyordu. Bu gücün oluşmasında, Kânûnî'nin yüce kişiliği ve devlet idâresi hususundaki üstün bilgi ve kabiliyetinin de büyük rolü vardı. Onun zamanında Osmanlı İmparatorluğu zirveye ulaşıp, altın çağını yaşıyordu. Biz burada Kânûnî'nin gerçekleştirdiği seferleri, savaşları uzun uzadıya anlatacak değiliz. Ancak çok kısa olarak, onun 46 yıl süren hükümdarlığı döneminin on yıldan fazlasını sefer ve savaşlarda geçirmiş olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'na, dolayısıyla İslâm'a büyük

bir düşmanlık besleyen hıristiyan Avrupa'nın Haçlı zihniyetine büyük darbeler indirdiğini, Avrupalılara hiç bir zaman göz açtırmadığını ve Türk Tarihi'ne Mohaç gibi büyük bir zafer kazandırdığını söylemekle yetineceğiz. Ayrıca Kânûnî Sultan Süleyman, bütün bu mücadele ve icraatlarını gerçekleştirirken,hiç bir zaman olayların maddî cihetlerini, yani şan, şöhret, dünya menfaati, dünya'ya hakim olma v.s. gibi hususları düşünmemiştir. O, esasen İslâm'ın ruhunda var olan, Âyet ve Hadislerle sabit bulunan Cihad, yani Allah'ın dinini ve nizâmını yeryüzünde yaymak ve cihanşumul İslâm nizâmını kurmak için çaba sarfetmiştir. İleride şiirlerinde de görüleceği gibi, koca bir cihan padişahı olarak hiç bir zaman geçici dünya ihtişâmına meyletmemiş, dâimâ Allah'ın emrine uygun, mütevâzî bir hayat yaşamış, böylece büyük bir izzet ve şerefe nâil olmuştur. Kânûnî Sultan Süleyman'ın bu şerefli hayatı, yine şerefli bir şekilde 1566 tarihinde Macaristan seferi sırasında son bulmuştur[1].

## KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Kânûnî Sultan Süleyman 16. asrın büyük bir hükümdar şâiri olup, babası Yavuz Sultan Selim gibi her çeşit şiirden anlayan ve şâir olan Osmanlı padişahları içinde en güzel şiir söyleyenlerden birisidir.

---

1. Kânûnî Sultan Süleyman'ın hayatı ve icraatları için bk. İA, XI, 99-155 ve burada gösterilen bibliyografya.

Kânûnî'nin şâir olması ve edebî sanatlarla çok yakından ilgilenmesi, dolayısıyla devrinin âlim ve şairlerine de çok büyük saygı ve itibar göstermesine sebep olmuştur. Bunun en güzel örneği, Müverrih Selânikî'nin Ferhad Ağa'dan naklen anlattığına göre, Kânûnî Sultan Süleyman, Bâkî gibi büyük bir kabiliyeti bulup, ona mevkî vermesini padişahlığın en güzel hadiselerinden birisi saymıştır. Bir manzûmesinde, Bakî'yi en büyük şair olarak kabul eden Kânûnî'nin, ona gösterdiği yakınlık ve teveccühün büyüklüğünü gösteren bir çok deliller vardır[1]. Asrın sultânü'ş-şuarâ'sı olarak kabul edilen Bâkî de, Kânûnî'ye karşı büyük bir saygı ve sevgi göstermiş, kendisine gösterdiği teveccühe lâyık olmaya çalışmıştır. Hatta, Padişahın bazı şiirlerine de nezireler yazmıştır. Yine Bâkî, Kânûnî Sultan Süleyman'ın 1566'da vefatından duyduğu acıyı, ona olan derin ve içten bağlılığını, edebiyatımızın şâheseri sayılan " Kânûnî Mersiyesi " ile dile getirmiştir.

Kânûnî'nin, Zigetvar seferine giderken devrinin büyük şeyhülislamı Ebussuûd Efendi'ye, kendi el yazısı ile gönderdiği bir mektup da, bu büyük hükümdarın ilim adamlarına verdiği kıymet ve onlar karşısında gösterdiği tevâzu ve hürmet duygularının çok güzel bir örneğidir[2].

Kânûnî Sultan Süleyman, eğitim ve öğretime de çok

---

1. Fuad Köprülü, Bâkî, İA, II, 247.

2. Mektup için bk. Fatih Ktb., 5424 sayılı mecmua.

çok önem vermiştir. Dönemindeki medreselerde dînî ilimler yanında hukuk, matematik, fen ve diğer ilimler de okutulmaktaydı. Büyük ceddi Fâtih Sultan Mehmed (saltanatı : m.1451 - 1481)[1], Fâtih camii'nin yanında " Sahn-ı Semân " ı yaptırmıştır. O da, kendisinin yaptırmış olduğu Süleymaniye Camii'nin civarında," Sahn-ı Süleyman " adında bir üniversite yaptırmıştır[2].

Kânûnî Sultan Süleyman büyük bir imparatorluğun idarecisi olup, hükümdarlığının büyük bir kısmının seferler, savaşlar ve çeşitli sorunlarla geçmesine rağmen, aynı zamanda sanat ve edebiyatla da ilgilenip, " Muhibbî " mahlası ile Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşan büyük bir divan meydana getirmiştir.

Onun edebi yönü ve şairliği hakkında Sehî Bey (ölm. m.1548)[3], Ahdî (ölm. m.1593)[4], Âşık Çelebi (ölm. m.1571-2)[5], Beyânî (ölm. m.1597-8)[6], Riyâzî, Hasan Çelebi (ölm. m.1604)[7],

---

1. Bk. Fâtih Sultan Mehmed II, İA, VII, 506 v.d.
2. Bk. Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, c.II,420, 587,588.
3. Bk. Ö.Faruk Akün, Sehî Bey, İA, X, 316 - 320
4. Bk. Şuarâ Tezkireleri, s. 77 - 82
5. Bk. " " , s. 62 - 70
6. Bk. " " , s. 83 - 86
7. Bk. " " , s. 71 - 76

Latîfî (ölm. m.1582)[1], Seyyid Rızâ (ölm. m.1671)[2] gibi Osmanlı tezkire yazarları övgüyle bahsederek şiirlerinden örnekler vermektedirler. Mesela :

Latîfî tezkiresinde, Kanunî'nin siyasî hayatını medh ettikten sonra, onun şiirdeki belâğat ve fesâhatını belirterek, Türkçe bir gazelini ve Farsça bir beytini örnek olarak verir[3].

Ahdî ise tezkiresinde, padişah Kânûnî Sultan Süleyman'ın daha öncekiler tarafından medh ü sena edildiğini, Türkçe ve Farsça şiir söylemede ne derece büyük bir kabiliyete sahip olduğunu kaydeder[4].

Devrinin önemli tezkirecilerinden Âşık Çelebi, Meşâiru'ş-şuarâ'da Kânûnî'nin çeşitli meziyetlerinden büyük bir övgü ile bahsettikten sonra, onun Farsça'ya olan büyük ilgisi sebebiyle Farsça şiir de söylediğini zikreder[5].

Hasan Çelebi ise tezkiresinde, Kânûnî'ye büyük bir yer ayırmış, onun devlet adamlığını, kahramanlığını, zafer-

---

1. Bk. Nihad Çetin, Latîfî, İA, VII, 19 - 22

2. Bk. Günay Alpay, Rıza, İA, IX, 727 - 728

3. Bk. Latîfî, Tezkire-i Latîfî, s. 70 - 71

4. Bk. Ahdî, Gülşen-i Şuarâ, Millet Ktb. AE tarih 774, var. $7^b$.

5. Bk. Âşık Çelebi, Meşairu'ş-şuara, İÜ. Ktb. TY. 2406, var. $23^b$.

lerini, cihan sultanlığını, İslâmiyete olan hizmetlerini övüp, " Cihân-ı hâkân-ı dehr olduğu gibi Mâlik-i memâlik-i nazm u nesr idi " diyerek,şiirlerinden övgü ile bahsetmiş ve örnekler vermiştir[1].

Tezkire-i Rızâ'da, şâirlere gösterdiği kadirşinaslığından bahsolunup, Türkçe ve Farsça şiirlerinden oluşan bir dîvânının mevcut olduğu kaydolunur[2].

Onun zamanında yaşamış ve seferlerine katılmış olan Ahmed Fevrî tarafından kaleme alınan " Ahlâk-ı Süleymânî "[3] adlı eserde,Kânûnî Sultan Süleyman hakkında hulâsa olarak şu bilgiler verilmektedir :

Kânûnî'nin kendini tanımak hususunda tarîkat ehli gibi düşünmekte olduğunu, ahlâken, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in ahlakına, sadakatte Hz. Ebûbekir (R.A.)'e adalette ise Hz. Ömer (R.A.)'e benzediği,beyitlerinden de örnekler verilerek belirtilmektedir.

Şiirlerinde Allah (C.C)'a olan samîmî bağlılığını gösterdiğini, dünya'da yaşamaktan muradın, Allah (C.C)'ın rızası olduğunu, Ondan başkasıyla muhabbet ve sohbetten geçip, Fenâfillah'a ulaşmak ve Bekâ-billah dairesine erişmenin esas

---

1. Bk. Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuarâ, c.I, s. 98 - 99

2. Bk Seyyid Rıza, Tezkire-i Rıza

3. Bk. Ahmed Fevrî, Ahlâk-ı Süleymânî, ÜK TY. 2594.

gayesi olduğunu beyitlerinden örnekler vererek açıklamaktadır[1].

Muhibbî'nin fiil, hareket ve sözlerinde (şiirlerinde) Allah (C.C.)'ın rızası umularak, kazâ ve kadere samîmî bir kalple teslimiyet görülür. Ahmed Fevrî'nin bildirdiğine göre pek sevdiği çocuklarını, fesat çıkarıp, insanların hukukuna tecavüz edip, heva ve heveslerine uyabileceklerini ilmel-yakîn ve aynel-yakîn bildiklerinden, Allah (C.C.) yolunda onları feda etmede, adâlet menbaı olan Hz. Ömer (R.A.)'e iktidâ eylemiştir.

Muhibbî, hakîkî aşkın başlangıçta kolay gibi göründüğünü, içine girince zorluğunun anlaşılacağını belirtir. Bu hususta Hâfız (ölm. m.1390)[2]'ın söylediği şiirlere benzer şiirler söylemiştir.

Onda aşk, hakîkî aşktır ve temiz kalbi, hakîkî muhabbet güneşi ile rûşen ve parlaktır. Onun aşkı Mecnûn'un aşkı gibi hevâ ve heveslerine uyup hayallerden ibaret değildir[3].

Kânûnî'nin savaş yerinde kahramanlığı Seyyid Battal Gâzî'ye, vuruşta Hz. Hamza'nın celâdetine benzetilir. Kânûnî için harb, Dîn-i mübîn'in yayılması için canın hak yolunda feda edilmesidir[4].

---

1. Bk. Ahmed Fevrî, Ahlâk-ı Süleymânî, var. $7^a$.
2. Bk. H. Ritter, Hâfız, İA, V (I), 65 - 71
3. Bk. Ahmed Fevrî, Ahlâk-ı Süleymânî, var. $10^b$.
4. Bk. a.g.e. var. $9^a$.

Padişahlığının yanında tasavvuf ve dervişliğe meyyal olan Kânûnî'nin şiirlerinde, Beyazid-i Bistâmî ve İbrahim-i Edhem gibi büyük sûfîlerin zühd ve ferâgati görülür[1].

Ayrıca, şiirlerinde nasihat ve vaaz kabilinden manzumelerine de rastlanır[2].

Ahlâk-ı Süleymânî'nin yazarı, Muhibbî'nin şiirdeki kuvvetini lisanda Hassan (ölm. m.682)[3]'a, teşbihte İbnül Mukir ( )[4]'e, elfazda Hâfız'a, hayalde Kemal (ölm. m. 1400)[5]'e, evsafta Firdevsî (ölm. m.1020)[6]'ye, kasidede Enveri (ölm. m.1168)[7]'ye, gazelde Sadî (ölm. m.1292)[8]'ye, sözde Husrev (ölm. m.1325)[9]'e, darb-ı meselde Necati (ölm. m.1509)[10]-'ye, selaset (akıcılıkta)'te Hayâlî (ölm. m.1557)[11]'ye benzetmektedir[12].

---

1. Bk. a.g.e. var. 9[a]
2. Bk. a.g.e. var. 9[a]
3. Bk. Ahmet Ateş, Hassan, İA, V (I), 343 - 347.
4.
5. Bk. İA, VI, 561.
6. Bk. H. Ritter, Firdevsî, İA, IV, 643 - 649.
7. Bk. Ahmet Ateş, Enverî, İA, IV, 278 - 281.
8. Bk. T. Yazıcı, Sâdî, İA, X, 36 - 41.
9. Bk. M. Hidayet Hosain, Husrev, İA, V (I), 601.
10. Bk. F. Abdullah Tansel, Necâtî Bey, İA, IX, 154 - 6.
11. Bk. T.H. Menzel, Hayâlî, İA, V (I), 384.
12. Bk. Ahmed Fevrî, Ahlâk-ı Süleymânî, var. 6[a].

## KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN FARSÇA DÎVÂNI :

Aşağıda nushaların tavsifinde de görüleceği gibi, Kanunî Sultan Süleyman'ın Türkçe ve Farsça şiirlerini toplayıp bir divan haline getirenler, bazan onun Türkçe şiirlerini divanın başına alıp, Farsça şiirlerini sona getirmişler, bazan da Farsça şiirleri başa alıp, Türkçe şiirleri sona getirmişlerdir. Ayrıca, sadece Farsça şiirlerini biraraya getirip küçük bir divançe haline sokanlar da vardır.

Bu çalışmada metni sunulan Farsça şiirlerinde Kânûnî Sultan Süleyman, umûmiyetle gazellerinde aşk konusunu işlemektedir. İşlediği aşk konuları mecâzî ve hakîkî aşk, yânî aşk-ı ilâhî olarak da yorumlanabilir. Şiir söylemekten kasdı âşıkâne gazel söylemek olduğunu kendisi şöyle ifade eder :

هرکس بحالتی دل خود خوش کند محب  مقصود ما بجز غزل عاشقانه نیست [1]

Şiirlerinde Hâfız-i Şîrâzî'nin tesiri açıkça görülmektedir. Gazellerinin konuları umûmiyetle aynı olduğu gibi, bazan beyitler, lafzen de Hâfız'ın gazellerindeki beyitlere çok benzer. Nitekim bu hususu aşağıda örnek verdiğimiz beyitlerde görmek mümkündür.

Hâfız :

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را  که سر بکوه و بیابان تو دادهٔ ما را [2]

---

1. Bk. metin, s. 5. str. 13.

2. Bk. Dîvân-ı Hâfız, s. 20.

Muhibbî :

نسیم صبح بگو آن نهال رعنا را  که باغ عمر حزان دیده ازتو شد مارا [1]

Hâfız :

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما  چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما [2]

Muhibbî :

دی سوی دیرمغان آمد زمسجد پیرما  چیست جز زنار بستن بعد ازین تدبیرما [3]

Muhibbî'nin sevgilisinden ayrı kalması sebebiyle gönül ateşi ile yanmakta ve büyük bir acı çekmekte olduğu, şu şiirlerinden anlaşılmaktadır.

بی خودم بی تو و در آتش دل میسوزم  زنده در هجر تو چون مرده عذابست مرا [4]

---

اندر فراق هجر چو جانم بلب رسید  ساقی مکن شراب دریغ ازگلوی ما [5]

---

آتش دل ز درد و محنت اوست  اشك چشمم ز هجر فرقت اوست [6]

---

1. Bk. metin, s. 40. str. 10.
2. Bk. Divan-ı Hâfız, s. 24.
3. Bk. metin, s. 39, str. 12.
4. Bk. metin, s. 1, str. 4.
5. Bk. metin, s. 2, str. 10.
6. Bk. metin, s. 4, str. 2.

Şâir, sevgilisine kavuşmak hususunda çektiği acıdan büyük bir zevk almakta olduğunu da bu iki beytinde söylemektedir.

هرکسی جوید طبی بهر درد خود دوا  گم مبادا از دل من درد بی داروی دوست[1]

هرکس ز یار اگرچه وفا آرزو کند  عاشق کسی بود که جفا آرزو کند[2]

Yine şâir, sevgilisinin aşkına karşılık vermesi için ise şikayetini şöyle dile getirmekte ve yalvarmaktadır.

تا چند کشم در غم تو بار ملامت  درخاطر تو نیست مگر روز قیامت

در پای غم عشق تو ناگاه فتد دل  نه راه گریزست و نه جای اقامت

در دست تو ای یار جفاجو چو طبی  فریاد کنم شام و سحر تا بقیامت[3]

مفکن این همه دلهای پریشان برخاک  بند جانها مکن آن سلسلهٔ گیسورا[4]

1. Bk. metin, s.8, str. 3.
2. Bk. metin, s. 9, str. 15.
3. Bk. metin, s. 3, str. 8-10-12.
4. Bk. metin, s. 2, str. 4.

Âşık olanın taşıması gereken özellikleri ise, şöyle belirtir :

میکند اندر زمانه هرکسی چیزی طلب　　زاهدان کنج سلامت عاشقان را تعب

آن تعجب نیست از لعل تو گر یابم حیات　　بی لبت یکلحزه یك دم زنده ام اینم عجب [1]

---

چندانکه سعی بیش نمودم براه عشق　　جز منزل هلاك درین ره کرانه نیست [2]

Aşağıdaki şu beytinde, Dünyanın mevkî ve maddiyatına hiç bir zaman değer vermediğini, aksine alçak gönüllü ve bir fakîr gibi yaşamayı arzuladığını anlatır :

کی بچشم آرم لباس و مسند شاهانه را　　من که خواهم دلق فقر و گوشهٔ میخانه را [3]

İlâhi aşkın simgesi olan şarap, deyr, deyr-i moğan, moğbeççe ve pîr-i moğan'a karşı duyduğu sevgiyi ise şöyle ifade eder :

صلاح و زهد زمن ناید ای رفیق که من　　بهیچ کار نیارم شد ز کار شراب

مرا چه عار گدایی بکهنه سفال　　بکوی میکده گشتم چو جرعه خوار شراب [4]

---

1. Bk. metin, s. 3, str. 2-5,
2. Bk. metin, s. 5, str. 12.
3. Bk. metin, s. 37, str. 12.
4. Bk. metin, s. 42, str. 7-8.

در دیر هر که دامن پیر مغان گرفت  بهر نجات دامن او می توان گرفت[1]

---

مرا که جز بخرابات عشق راهی نیست  بغیر درگه پیر مغان پناهی نیست[2]

---

ز عشق مغبچگان امید نیست خلاص  که ذاتیست مرا این بلا نه مکتسبیست[3]

---

خوش نیست غیر دیر مغان خانهٔ دگر  وانگاه غیر مغبچه جانانهٔ دگر[4]

Muhibbî, A nushasının sonunda bulunan bir şiirinde ise, kusur ve günahlarının affı için Allah (C.C.)'a şöyle yalvarmaktadır :

یارب از لطف خود بکن نظری  که ندارم بجز تو چاره گری

گنهم را ببخش و دستم گیر  عفو فرما که کرده ام تقصیر[5]

---

1. Bk. metin, s. 43, str. 8.
2. Bk. metin, s. 46, str. 13.
3. Bk. metin, s. 47, str. 9.
4. Bk. metin, s. 51, str. 8.
5. Bk. metin, s. 36, str. 2-3.

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN FARSÇA DÎVÂNI'NIN YAZMALARI:

İstanbul kütüphanelerinde yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde aşağıda tavsifi verilen, Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça divanı'nın dört nüshasını görebildik. Bunların tavsifini de yazılış tarihlerine göre, en eskisinden başlayarak verdik. Sunulan metnin tesisinde, A rumuzu ile işaretlediğimiz Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmı No. 738'de kayıtlı Farsça divanı'nın nüshası esas alınmıştır. Diğer iki (B ve C rumuzu ile işaretlenen) nüshalarla karşılaştırılarak metin farkları dip notlarda gösterilmiştir. Sunulan metinden de görüleceği üzere, B rumuzu ile işaretlediğimiz Ali Emiri, No. 323'te kayıtlı nüshadan, metnin tesisinde esas nüsha olarak seçtiğimiz A nüshasında mevcut olmayan 51 gazel ve 4 tane de müfred beyt bulunmaktadır. Sayfalar arasında geçen bu şiirleri biz, A nüshası metninden sonra koymayı uygun bulduk.

NÜSHALARIN TAVSİFİ

A : Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan No: 738.

Dîvan, vişne çürüğü renginde deri bir cild içinde, 20 x 12,5 cm. ebadında olup, 205 varaktır. Serlevhalar tezhipli, sahife kenarları halkari tezyînatlı, yaldız çerçeve içerisinde, 6 satırlı, okunaklı çok güzel talik yazı ile olup, kağıdı aharlıdır.

Dîvân, Kânûnî Sultan Süleyman'ın hayatında, m.1565-66 tarihinde Mehmet Şerif[1] tarafından istinsah edilmiştir.

---

1. Mehmet Şerif: (? - ?) Tebrizli olup, İstanbul'a gel-

$5^b$ - $37^a$ varaklar arasında Farsça gazel, rûbaî, kıt'a ve müfredler bulunmaktadır. 39 - 205 varaklar arasında Türkçe divan yer almaktadır. Divanın sonunda Kânûnî Sultan Süleymânın kendi el yazısı ile üç Türkçe gazeli bulunmaktadır.

$5^b$'de güzel, süslü bir serlevha içinde şu ibare bulunmaktadır.

نظم فارسی فارس میدان عرفان حضرت سلطان سلیمان خان

Baş :

دیده از آتش دل غرقهٔ آبست مرا  کار این چشمه ز سرچشمه خرابست مرا

Divanda, $5^b$ - $27^b$ varakları arasında 45 gazel, $27^b$ - $32^a$ varakları arasında 22 adet rûbaî ve kıt'a, $32^a$ - $37^a$ varakları arasında ise 39 adet müfred bulunmaktadır. Farsça divanının sonunda Allah (C.C.)'dan günah ve kusurlarının affını dileyen ve yalnızca bu nüshada bulunan aşağıda ki beyitler yer almaktadır.

یارب از لطف خود بکن نظری  که ندارم بجز تو چاره گری

گنهم را ببخش و دستم گیر  عفو فرما که کرده‌م تقصیر

---

miş ve Kânûnî'nin verdiği vazife ile Bursa'ya yerleşmiş, "Bende-i Devlet-i Sermed, Kâtib-i hakîr Hacı Mehmed" imzası ile Fâtih, II.Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî Sultan Süleymân divanlarını yazmıştır. bk. DERMAN Uğur, Kânûnî devrinde yazı sanatımız, Kânûnî Armağanı, s. 283.

B : Ali Emirî No : 323. Dîvân-ı Sultan Süleyman,

Şemseli, köşebendli ve zencirekli, vişne rengi meşin bir cildi içinde, 19,9 x 12,4 (14,2 x 7,8) cm. ebadında olup 22 varaktır. Kağıdı aharlı, 17 satır talik yazı iledir. İstinsah kaydı yoktur. Cild ve tezhibinden saray için yazıldığı sanılmaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, A ve C nüshalarında bulunmayıp, B ve D nüshalarının muhtelif sahifelerinde geçen 51 gazel ve 4 tane beyti, metnin sonuna ilave ettik.

$1^a$'da iki adet mühür bulunmaktadır. Bu mühürlerden birisi, mor mürekkepli, Ali Emirî'nin şahsi mührü olup, şu ibareyi hâvîdir: " Allâhu Taâlâ Hazretleri'nin rızası için vakf edilmiştir. Diyarbakır'lı Ali Emîrî ". Diğer mühür ise kütüphane mührüdür.

$1^b$'de süslü, yaldızlı serlevha içine

ديوان سلطان سليمان

ibaresi yazılıdır. $1^b$ ve $2^a$'daki şiirler yaldızlı cedveller içindedir. Başlıklar yaldızla yazılmıştır. Divanda ($1^b$ - $22^b$) 95 gazel, 5 rubâî ve 34 kıt'a adet müfred bulunmaktadır. Sonunda Ali Emîrî ve kütüphanenin vakıf mühürleri vardır.

$22^b$'de sonradan birisi tarafından metin (s.28)'de geçen aşağıdaki kıt'a alalade bir yazı ile yazılmıştır.

قطعه

گر شمشیرها پاره کنی سینهٔ ما  همچنان مهر تو در زد دل بی کینهٔ ما

رقم مهر و مه از سینهٔ افلاک رود  نرود نقش جمال تو از آیینه ما

23[a]'da ise aşağıdaki, Saçlı Emir şöhretiyle tanınan İstanbul kadısı Mevlâna Muhiddin Tebrizî'nin söylediği şiir ve bu şiire cevaben, Kanunî ve şeyhülislam Ebussuûd efendinin şiirleri yer almaktadır.

صاچلی امیر شهرتیله بنام استانبول قاضیسی مولانا محی الدین تبریزی نك فارسی قطعه سی

چون شاهِ جهانپناه صاحب نظراست
داند که متاع بنده درج درد است
ور زانکه عنایتش بسوی دگراست
هر عیب که سلطان بپسندد هنراست

جوابِ سلطان سلیمان قانونی

ای آنکه ز علمها شما را خبراست
با شاهِ جهان ادبِ کمال دگراست
چون عیب بود بنزدِ دانا تفتیش
هر عیب که سلطان بپسندد هنراست

جوابِ شیخ الاسلام ابو السعود افندی

حقا نظرِ شاهِ جهان حقبین است
حکمش سندِ شرع و عمادِ دین است
نزدِ عقلا این مثل دیرین است
هر کار که خسرو بکند شیرین است

C : Üniversite Kütüphanesi. Türkçe Yazmalar No: 5477.

Sırtı mukavva bir cild içinde, 21,8 x 14 (16 x 10) cm. ebadında olup, 263 varaktır. Kağıdı aharlı, 13 satır talik yazı iledir. İstinsah kaydı yoktur.

Türkçe divanı müteakip, 253$^{b}$ - 262$^{b}$ varakları arasında 38 adet Farsça gazel bulunmaktadır. 253$^{b}$'de, süslü yaldızlı bir çerçeve içerisinde:

دیوان فرسی سلطان سلیمان علیه الرحمة و الرضوان

ibaresi vardır.

Baş :

دیده از آتش دل غرقهٔ آبست مرا  کار این چشم زسرچشمه خرابست مرا

Son :

مردیم ای صحب جدا ازان گل ازچه لیك  خواهد گیاه تربت ما داد بوی تو

D : Ali Emirî No : 322.

Sırtı meşin, üzeri ebru kaplı mukavva bir cild içinde, 21 x 15,5 (18,5 x 11) cm. ebadında olup, 17 varaktır. Kağıdı mavi renkte, incedir. Başlıklar kırmızı, muhtelif satırlı rika yazı iledir. İstinsah kaydı yoktur. İç kapakta Ali Emirî'nin vakıf mührü, mührün üst tarafında ise:

دیوان قانونی سلطان سلیمان فارسی

ibaresi yer almaktadır.

Baş :

دیده از آتش دل غرقهٔ آبست مرا  کار این چشم ز سرچشمه خرابست مرا

Son :

منم عشقت گریبان چاك کرده  گریبان چیست دل و جان چاك کرده

Dîvanda 92 adet gazel, 4 rubâî ve 35 müfred bulunmaktadır.

B nüshasının kopyası olduğunu tahmin ettiğimiz, alelade rika bir yazı ile yazılmış bu nüshaya metin tesisinde, sadece B nüshasında okunmasında tereddüt ettiğimiz bazı kelimeler için baktık.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

# دیوان سلطان سلیمان

## ( رمل )

[۵-ب] دیده از آتشِ دل غرقهٔ آبست مرا  کارِ این چشمه ز سرچشمه خرابست مرا 3

بیخودم بی تو و در آتشِ دل میسوزم  زنده در هجرِ تو چون مرده عذابست مرا

ساقیا می بکسی ده که ندارد عشقی  مستم از عشق چه حاجت بشرابست مرا

دیده برهم نهم و رویِ تو آرم بخیال  در شبِ هجر مگو چشم بخوابست مرا 6

[۶-ا] ناله کاید ز رگِ جانِ محبی شبِ غم  از پیِ حال به از چنگ و ربابست مرا

---

1- دیوان سلطان سلیمان B : نظم فارسی فارس میدان عرفان حضرت سلطان سلیمان خان A : دیوان فرسی سلطان سلیمان علیه الرحمه و الرضوان C ‖ 3 - چشمه A : چشم BC ‖ 4- دل A : خود BC ‖ 5- مستم A C : مست B ‖ 6- آرم A : بینم BC ؛ چشم A : دیده BC ‖ 7- رگ AC : دلجان B ؛ شب AC : + و B ؛ ربابست AC : چغانست B ‖

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

(۲)

وله دامت دیمریمر نواله (رمل)

که گرهها زنی از ناز خمِ ابرو را  گاه آشفته کنی کاکُلِ عنبربو را
این چه شوخیست که هردم بفنِ عشوه‌گری  قتلِ عشاق دهی یادِ سرِ هر مو را 3
مفکن این همه دلهای پریشان برخاك  بندِ جانها مکن آن سلسلهٔ گیسو را
چه بلاهاست ندانم که بگویم یارب  آن خرامیدنِ شیرین و قدِ دلجو را
گر من از دوستی مهرتو مردم چه عجب  [۶-ب]کیست کز جان نبود بندهٔ رخِ نیکو را 6
قتلِ خود میطلبد از تو محبی مه‌من  امرکن نرگسِ ناوك فکنِ جادو را

وله رفع الله قدره (رجز)

ما مبتلا ز حد بگذشت آرزوی ما  دستم بگیر و مرحمتی کن بروی ما 9
اندر فراقِ هجر چو جانم بلب رسید  ساقی مکن شراب دریغ از گلوی ما
خوکرده ایم عشق و شراب و ترانه را  زاهد بمنعِ تو نتوان ترك خوی ما
من از فراقِ هجرِ تو بیجان فتاده ام  ای سروِ ناز باز گذر کن بسوی ما 12
شرحِ فراقِ یار محبی بکس مگو  [۱۵-ا]چون فارغست یار ازین گفت وگوی ما

---

۶- مفکن AC : میفکن B ‖ 6- دوستی AC : + و B ‖ 9- مبتلا A : پافتاده BC ؛ بگذشت A : گذشت BC ؛ بگیر و AB : - و C ؛ بروی AC : بر روی B ‖ 10 فراق AC : + و B ؛ چو A : تو C : - B ؛ مکن شراب دریغ AC : شراب دریغ مدار B ‖ 11- کرده‌ایم عشق A : کرده ام عیش BC ؛ تو A : پند BC ‖ 13- شرح ... ما A : شرح هجر درد سرست محبی مگو- خاموش باش یار فارغ از گفت وگوی ما BC ‖

## وله ایضا (رمل)

میکند اندر زمانه هرکسی چیزی طلب — زاهدان کنج سلامت عاشقان را تعب
صد چو یوسف در ملامت بندهٔ حسن تو شد — کی روا باشد ترا گر گفته ام یوسف لقب
درد ما نتواند فهمی آورد جز اهل عشق — تیره تر از روز هجر ما نباشد هیچ شب
آن تعجب نیست از لعل تو گر یابم حیات — بی لبت یکلحظه یکدم زنده ام اینم عجب
جور یار و محنت هجران و غم از ما مپرس — نیست عاشق را عجبی رسم پرسیدن سبب

## و من الفاظه (رمل)

[۷-ب] تا چند کشم در غم تو بار ملامت — در خاطر تو نیست مگر روز قیامت
چون پند رفیقان تو باوّل نشنیدی — ای دل ندهد فایده آخر ز ندامت
در پای غم عشق تو ناگاه فتد دل — نه راه گریزست و نه جای اقامت
دل دانهٔ خال تو همی جست بزلفت — سرگشتهٔ آشفته در افتاد بدامت
در دست تو ای یار جفاجو چو عجبی — فریاد کنم شام و سحر تا بقیامت

---

6-1- وله ایضا... پرسیدن سبب A : - BC ‖ 9 - رفیقان تو AC : - تو B ؛ آخر ز AC : - ز B ‖ 10 - در پای A : در یای BC ؛ گریزست و نه AC : گریزست نه خود B ‖ 11 - همی جست AC : چو دید B ؛ گشتهٔ AC : + و B ؛ بدامت AC : ندامت B ‖ 12 - جفاجو چو AC : جفا همچو B ‖

## و من کلامه (خفیف)

آتشِ دل ز درد و محنتِ اوست [٨-آ] اشکِ چشمم ز هجرِ فرقتِ اوست
غم مخور درِّ دیده ساز نثار چونکه دل مخزنِ محبّتِ اوست 3
در سرِ کویِ او ذلیلم من این مذلت هم از مشیّتِ اوست
گاه دل آه و گاه دیده سرشک این همه از بلای حسرتِ اوست
بندهٔ پیرِ دیرم این دولت که تو بینی ز یمنِ همتِ اوست 6
گر ملامت شدی محبی چه باک غرض اندر جهان سلامتِ اوست

## و له خلد الله خلافته (هزج)

[٨-ب] هر دم بنمش جوری و هر لحظه جفاییست بالله که عجب کافر و بد مهر بلاییست 9
افغان ز فسونِ لبِ جانان چه بجویید حیف از دلِ ویران شدهٔ من که چه جاییست
پر کن قدح ای ساقیِ جان تا که بنوشم کاینهٔ رخسار ترا روی نماییست
هر کس قدِ رعنا نگرد یا رخِ زیبا ما را نظرِ عشق بخاکِ کفِ پاییست 12
آیا که ربودست دل و جانِ محبی خورشید رخ پادشه ماه لقاییست

---

2 ـ درد و A : ـ و BC ‖ 3 ـ مخور در دیده ساز A : مدار گوهر کن BC ؛ چونکه AC : خون B ‖ 4 ـ ذلیلم من A : ذلیل می بینم BC ‖ 5 ـ آه و AB : ـ و C ؛ این همه از A : هر که کشید BC ؛ حسرت AC : محنت B ‖ 6 ـ که تو A : همه BC ‖ 9 ـ جوری AC : جور B ؛ کافر و AB : ـ و C ‖ 10 ـ بجویید AC : میخواند B ‖ 13 ـ رخ A : رخان BC ‖

## و من آثار الفاظه (رمل)

عاشقِ دلخسته را پروای ننگ و نام نیست [۹-ا] عاشقانرا دستگیری این زمان جز جام نیست

زاهدِ افسرده را در بزمِ رندان راه نیست جایِ خاصانست این مجلس که جایِ عام نیست 3

کویِ جانان کعبهٔ دل حاجیان عشاق او هرکه این کعبه در آید جز کفن احرام نیست

وصل را شادی مکن در هجر هم غمگین مباش شادی و غم در جهان چون هیچکس را رام نیست

نازنینی عمر خوش باشد اگر باشد وفاش ای محبّی وقت دریاب تکیه بر ایام نیست 6

## وله دامت دیمر یمر نواله (بحر مضارع اخرب)

تیرِ ترا کدام دل از جان نشانه نیست یا خود کدام سر که برین آستانه نیست

[۹-ب] مشنو ز غیر قصهٔ من هم ز من مشنو این سرِّ عاشقیست فسون و فسانه نیست 9

در عشقِ من چنین که خلل نیست ذره در خوبیِ تو هم سر مویی بهانه نیست

احوالِ من خراب و پریشان بدین صفت ز آشفته سنبلیست که محتاجِ شانه نیست

چندانکه سعی بیش نمودم براهِ عشق جز منزلِ هلاک درین ره کرانه نیست 12

هرکس بحالتی دلِ خود خوش کند صحب مقصودِ ما بجز غزلِ عاشقانه نیست

---

2- ننگ و CA: نیك B ؛ دستگیری AC: دستگیرد B ‖ 3- را AC: ولی B ‖ 4- او A: اوست CB ؛ آید A: آمد BC ‖ 5- مباش AC: مشو B ؛ جهان چون هیچکس را رام CA: جهانرا هیچ کس ما دام B ‖ 6- نازنینی AC: نازنین B؛ وفاش A: بقا BC ‖ 11- خراب و AC: -و B ؛ سنبلیست AC: سنبلت B ‖

## وله ابّدَتْ سلطنته (رمل)

وه که زلف از دیدن روی تو ما را مانعست [10-a]زان دلم در شام هجران با خیالت قانعست

جان من شد سوی جانان و مرا تنها گذاشت زانکه اشیا در همه عالم باصلش راجعست 3

بندهٔ روی توام خواهی بکش خواهی بدار شاه عالم هرچه فرماید رعیّت تابعست

تیغ تو روز ازل چونکه حوالت شد مرا سر نهادم اینک و تیغ تو نص قاطعست

توبه کردم از می و محبوب گوید ای فقیه نشنوی قول عجبی را که غیر واقعست 6

## وله دام اقباله (هزج)

دلا دلخسته‌ام درمان من چیست نداند کسی درجان من چیست

[10-b]مرا در عشق خوبان طعنه میزد نداند مدعی جانان من چیست 9

هوای زلف مه رویان درین ره عجب سرگشته سرگردان من چیست

بخون آغشته‌ام در وادیٔ عشق منم مجنون دل سوزان من چیست

---

2 - وه که AC : آه و B ؛ مانعست AC : قانع است B ؛ زان دلم در شام هجران با خیالت AC : دل شب هجران به ناچار با خیال B ‖ 3 - جان --- گذاشت AC : جانو دل در سوی جانان رفت ما تنها گذشت B ؛ درهمه A : جمله در c ؛ زانکه --- عالم AC : هرکه درین عالمست آخر B ‖ 4 - روی AC : کوی B ؛ بدار A : بده B : گذار c ؛ فرماید AC : فرمایی B ‖ 5 - ازل AC : اول B ؛ حوالت AC : حواله B ؛ قاطع است B : قاتعست AC ؛ سر نهادم اینک و AC : ما سر تسلیم کیم B ‖ 6 - نشنوی AC : نشنو B ؛ را AC : - B ‖ 8 - نداند A : نمیدانم BC ‖ 10 - مه رویان AC : محبوبان B ؛ من AC : - B ‖ 11 - بخون A : بخوان BC ؛ مجنون AC : + و B ‖

سر زلف تو دل آواره کردم  که این سودای بی پایان من چیست
عجبی ناله کن تا صبح چو بلبل  که داند یار من افغان من چیست

## وله ایضا (رمل) 3

در سر زلف تو دل در بند زندانی خوشست  گر تو با شادی خوشی ما را پریشانی خوشست
[۱۱-آ]در ره خوبان فشاندن سهل باشد اشك را  هر که عاشق شد حقیقت جان برافشانی خوشست
ای خلوت نشین بهر خیال وصل تو  خیمه شد دیده طناب خیمه مژگانی خوشست 6
هر چه فرمودی بفرما جان ودل در راه تست  بنده اندر طاعت فرمان سلطانی خوشست
صرف کردم جان درین درد و ندیدم راحتی  ای عجبی محنت و غم درد نهانی خوشست

## وله عزه نصره (رمل سالم) 9

من نسیم صبح را جان میدهم بر بوی دوست  تا برو از من زمین بوسی بخاك کوی دوست
زاهد و سودای جنت بحث ما سودای یار  [۱۱ب]هر کسی را دل بسوی رفت ما سوی دوست

---

۱- سر AC : سری B ‖ 2- چو A : به BC ‖ 3-11 - وله ایضاً - - - سوی دوست AB : - C ‖ 4- دل در بند A : دلرا بند و B ؛ گر تو با شادی خوشی A : هر کسی را شادی خوش ‖ 5- خوبان A : جانان B ‖ 6- خلوت A : مه‌خر که B ‖ 7- چه A : که B ؛ اندر A : در B ‖ 8- درین درد و A : این وادی B ؛ درد مهانی A : درد و مهانی B ‖ 10- من - - - بوی دوست A : ما نسیم صبح را مهری کنم از بوی اوست B ؛ از من A : از ما B ؛ کوی دوست A : کوی اوست B ‖ 11- و A : از B ؛ بحث A : بخت B ؛ بسوی رفت A : بدیگر می کشد B ؛ دوست A : اوست B ‖

(۸)

آن که قدر یار داند یکسر مو کی کند — هر دو عالم را مقابل با سر یکموی دوست
سجده در خراب کردن زاهدا نبود درست — تا نباشد پیش ارباب نظر ابروی دوست
هرکسی جوید محبّی بهر درد خود دوا — گم مبادا از دل من درد بی داروی دوست 3

## و من اشعار اللطیف (رمل)

چشم ما را طاقت دیدار نیست — روی ننمودن گناه از یار نیست
صد سخن دارم ولی پیش تو ام — یکسخن را قوّت گفتار نیست 6
[۱۲.آ] جور کردن اقتضای حسن اوست — دوست ورنی در پی آزار نیست
بر تنم هر موی نیش هجر توست — یکسر مو نیست کو افکار نیست
از که می پوشی محبّی اشک خویش — در مقام عاشقی اغیار نیست 9

---

1-3 آن که --- بی داروی دوست AB : — c ؛ 1 — آن که --- یکسر A : قدر قیمت یار داند یکتر B ؛ ا دوست A : اوست B ‖ 2 — سجده --- دوست A : ای دل شوریده ابروی بتانرا سجده کن — تا قیامت را ببیند خال و زلف ابروی اوست B ‖ 3 — هرکسی --- دوست A : یار اگر جور و جفا گردد محبّی را وفاست — هر جراحت که بجای دل رود داروی اوست B ‖ 5 — ننمودن AB : ننمودم c ‖ 6 — گفتار AB : دیدار c ‖ 7 — نی A : نه BC ؛ پی BC : بی A ‖ 8 — تنم A : + برهم برین موپی که c : بر --- توست AC : عشق ما را یار میداند بس است B ؛ یکسر --- افکار A : جای دیگر حاجت اظهار B : یکسر مو نیست جای که اندرون افکار c ‖

## وله زید اجلاله (مضارع اخرب)

ای از نظارهٔ تو خجل آفتابِ صبح — لعلت بخندهٔ نمگین برده آبِ صبح
تابان زجیبِ پیرهنت سینه چو سیم — چون روشنیِ روز سپید از نقابِ صبح
دلرا فراغ میدهد و دیده را فروغ — [۱۲.ب]دیدارِ آفتاب و شان و شرابِ صبح
مستانهٔ جمالِ تو از مستیِ خیال — ذوقِ میِ شبانه نداشت وخوابِ صبح
بستان میِ صبوح محبّی بفالِ سعد — این دم که آفتاب گشاید کتابِ صبح

## و من کلامه الشریف (هزج)

گرفتم همچو مجنون دهر را بیچارهٔ باشد — ولی مشکل که چون من در عدم آواره باشد
چه خواهد خواستن غیراز نمک مرهم نمیدانم — جراحتهای من کز غمزه خونخواره باشد
پریرویانِ عالم چون کنندم سنگسار ازجور — در آید در فغان هرجا که سنگ خاره باشد
[۱۳.آ]کیم من تا شوم با مهوشان همدم همینم بس — که از دورم بدیشان طاقتِ نظاره باشد
بدین خوبان شهرآشوب بالله بس نمی آید — اگرهردم محبّی را دل صد پاره باشد

## وله دام اقباله (مضارع)

هرکس ز یار اگرچه وفا آرزو کند — عاشق کسی بود که جفا آرزو کند

---

2 ـ نمگین AC : شکرین B ‖ 3 ـ سپید BC : سبید A ‖ 5 ـ مستانه A : دیوانه BC ‖ 9 ـ خونخواره A : خوانخواره BC ‖ 10 ـ سنگسار از جور AC : سنگ را زجور B ؛ سنگ خاره A : سنک خواره BC ‖ 11 ـ بدیشان AC : پریشان B ‖

جایی که درد باشد و اندوهِ عاشقی بیدرد باشد آنکه دوا آرزو کند

تا هست صحبتِ غمِ خوبان بجا کسی عیش و نشاطِ دهر چرا آرزو کند

زان زلف حسرتی بود از بهرِ جانِ من [۱۳.ب]هر نکهتی که بادِ صبا آرزو کند

غافل مشو که باز ز عشقست التفات دیدارِ پادشا که گدا آرزو کند

زاهد رهِ صلاح و سلامت کند هوس مجنون صفت محبّی بلا آرزو کند

## وله خلبت خلافته (رمل)

هر کجا بیند مرا آنشوخ خنجر میکشد وای برجانِ کسان شمشیرِ او سر میکشد

این جهان خواهد مسخّر کرد همچون آفتاب غمزه و خال و خط و زلفش چو لشکر میکشد

هرکسی را در جهان چیزی بخاطر میرسد زاهدان درهای و هو عشاق ساغر میکشد

[۱۴.آ]عاقبت آیینهٔ خورشید خواهد شد سیاه سینهٔ سوزانم آرایی ز دل بر میکشد

اشکِ چشمت را محبّی در رهش میکن نثار خاطرِ خوبان چو سویِ سیم وهم زر میکشد

## وله ایضا (مضارع)

---

3ـ حسرتی AB : حسرت c ‖ 4ـ عشقست AB عشقت c ؛ پادشا AC : پادشاه B ‖ 7ـ کجا AB : جا c ؛ آنشوخ A : آن چشم BC ‖ 8ـ همچون A : همچو BC ؛ غمزه و AC : — و B ‖ 9ـ را درجهان چیزی A : از دور چرخ c : اردورچرخ چنبر B ؛ درهای و هو A : از های هو BC ‖ 10ـ خواهد شد A : را گردد BC ؛ سوزانم آرایی A : سوزان من آهی BC ‖ 11ـ در رهش میکن A : پای دلبرکن BC ؛ وهم AB : هم و c ‖

آن یارِ دلنواز که مستانه میرسد ساغر بکف گرفته ز خمخانه میرسد

دامانِ ناز بر زده ابرو گره کنان خنجر بدست باز امیرانه میرسد

امشب پیاله نوش ومترس ازخمار ازانك فردا امید هست که پیمانه میرسد 3

دیدم جمالِ شمعِ تو جان کرده‌ام فدا [۱۴ب]هرجا که شمع بیند و پروانه میرسد

سینه سپر برای تو کردم ولی چه سود مژگانِ ناوکت بدل و جانه میرسد

زاهد مگوکه حالِ محبی چه گونه‌ست هر لحظه طعن بر منِ دیوانه میرسد 6

## وله دام اقباله (هزج)

بیا ای ساقیِ گلرخ بهارِ سبزه پوش آمد که این دم را غنیمت دان سحرکه این بگوش آمد

کل و مل ساغروساقی کنارِ آب و سیرِ باغ نظرکن درگلستان زانکه بلبل درخروش آمد 9

طلب کن از درِ میخانه همت ای دلِ پر غم که نفخِ بوی چون عیسی ز پیرِ میفروش آمد

[۱۵آ]بمن ده ساقیا ساغر درونم درد پر دردست علاجِ علّتِ دلرا شراب و جام و نوش آمد

---

1-6 آن یار... دیوانه میرسد AB : -c ‖ 1- که A : -B ؛ بکف A : بدست B ؛ گرفته ز A : -ز B ‖ 2- برزده A : برزد و B ؛ بدست باز امیرانه A : بکف داد میرانه B ‖ 3- امشب ... ازانك A : این شب پیاله نوش‌کن و خمار مترس B ‖ 5- سپر ... ولی A : بجای سپر دادم و اما B ؛ ناوکت بدل A : ناوك تو دل B ‖ 6- مگوکه A : ندانی B ؛ برمن A : بیهوده من و B ‖ 8- سحر ... آمد AB : که بلبل درخروش آمد c ‖ 9- کنار AC : + و B ؛ و سیر باغ A : جویبار BC ؛ نظرکن درAB : -درc ؛ زانکه AC : راکه B ‖ 10- طلب ... همت A : دری میخانه را همت طلب کن B : درمیخانه را همت طلب کن c ؛ زپیر AB : که پیر c ‖ 11- بمن A : مرا BC ؛ پر AC : بو B ؛ شراب و A : شراب BC ؛ جام و A : جام BC ‖

صحب از عشق مه رویان سراپا مست و شیدا شد  بزهد و زرق بیحاصل نخواهد دل بهوش آمد

## و من انفاسه الانسیة (رمل)

حال خود گویم با فغان با دل ناشاد خود  حالتی دارم من دیوانه با فریاد خود 3
ای که میگویی که پنهان دار عشق خویش را  من ندارم آنچنین تعلیم از استاد خود
تا چرا اول ندادم دل بجای جان ترا  میکنم جان در فراق و میکنم وا داد خود
یار ناپیدا و من هم گم شدم در جستنش [15ب] گاه میگریم بیاد او و گه با یاد خود 6
چون مجی دادگویان دوش رفتم بر درش  در طریق عشقبازی دادم آخر داد خود

## و من الفاظه القدسیة (هزج)

دلها که اسیر زلف یارند  در سلسلهٔ جنون فکارند 9
ارباب خرد بمزرع دل  جز تخم محبتت نکارند
بخرام بناز سوی بستان  عشاق حزین در انتظارند

---

1ـ صحب از A : مجی BC ؛ سراپا AB : سراسر c ؛ بهوش A : بجوش BC ‖ 3ـ حال خود A : حال دل B : حال c ؛ با فغان AB : + من c ؛ دارم من AC : + و B ؛ با فریاد AC : یا فریاد B ‖ 5ـ ندادم A : ندارم BC : میکنم وا AC : میکنم و B ‖ 6ـ میگریم بیاد A : میکردیم زیاد B : میکردم بیاد c ‖ 9ـ دلها که اسیر AC : آن دل که مبتلای B ؛ در سلسله جنون A : مجنون صفت خسته دل BC ‖ 10ـ خرد بمزرع A : نظر در مزارع B : نظر در مزعه c ؛ محبتت A : محبت B : محبت چیزی c ‖ 11ـ بخرام ... بستان A : امروز بخرام ز طرف گلشن B : امروز بخرام از طرف گلشن c ؛ حزین A : تو B : تو چون c ‖

از سیم تنان وفا مجویید  کایشان بجز از جفا ندارند
[۱.۱۶]خوش آنکه پریوشان محبی  مقصودِ دلِ ترا برآرند

وله غلدت خلافته (هزج)

بمن هرگز کسی همدم نگردد  که بیزار از همه عالم نگردد
بحالِ زارِ خود هرگز نه بینم  که خون در دیدهٔ پر نم نگردد
چه حالست این نمیدانم که هرگز  دلِ من در جهان خرّم نگردد
بخلوتخانهٔ دل از رفیقان  کسی جز غم بمن محرم نگردد
دلی تا هست اندر عشقِ خوبان [۱۶.ب]الهی هرگز از دل کم نگردد
محبی هرکه خواهد شادمانی  مگر کرد بنی آدم نگردد

وله زید اجلاله (مجتث)

کجا توان ز نظرِ خود رخِ تو پنهان دید  خیالِ رویِ تو در خواب نیز نتوان دید
چهار تیشهٔ فرهاد بیستون دیدست  مرا دلیست که بالله هزار چندان دید
طبیبِ خسته دلانی مشو زما غافل  که میتوان گهی احوالِ دردمندان دید
ندید کس که چه دیدم من از غمت ورنه  یقین که بی رخِ یوسف چه پیرکنعان دید

---

1- تنان AC : بتان B ؛ وفا مجویید A : جفا طلب کن BC ؛ کایشان --- جفا A : جز جور و جفا وفا BC ‖ 2- خوش --- محبی A : آیا بود که آن گل رعنا B : آیا بود که بتان رعنا C ؛ ترا A : محبی BC ‖ 8- دلی AC : دل B ؛ اندر عشق خوبان A : درد عشق جانان B : در عشق جانان C ‖ 9- کرد AB : گردد C ‖ 10-15 وله زید اجلاله --- کنعان دید AB : ⊂ C ‖

[آ.١٧] بهر کجا که رود دیده در نظر دارد قدر ترا که کجا خود توان خرامان دید
دریغ نیستی آگه بی تو خسته محب چها بروز غم و روزگار هجران دید

وله دام اقباله (رمل) 3

گلرخان در وقت گل چون عزم صحرا میکنند عاشقانرا واله و سرمست و شیدا میکنند
بلبلان در گلشن آمد مست شد از شوق گل گریه و فریاد و زاری آه بالا میکنند
زاهدان هردم هوای جنت و کوثر کنند از در خمخانه رندان می تمنا میکنند 6
بعد ازین دیوانه خواهم گشت در کوی نگار [آ.١٧ب] باشد آن بد خو مرا میل تماشا میکنند
از فراق و هجر مه رویان محبی ناله کن این همه جور و ستم هر لحظه برما میکنند

ومن اشعاره (هزج) 9

دمی خواهم ترا با ساغری بی همدم دیگر گر آندم از غمت میرم ندارم من غمی دیگر
اگر خواهی تو جام جم دل ما را بدست آور که جز دل نیست پیش اهل دل جام جمی دیگر
تو با اغیار باشی چون توانم بود در عالم همی میرم زغیرت تا روم در عالم دیگر 12
ازین آدم نخواهد چون تویی دیگر شدن پیدا مگر پیدا شود از قدرت حق آدمی دیگر
[آ.١٨] محبی هم بدرد دل بسازد درد دل کم گو که میدانم نمیسازد دلت را مرهمی دیگر

---

8 ـ 1 بهر کجا ... برما میکنند AB :ـ C || 1 ـ قد A : قدی B || 2 ـ آگه A : + که B || 4 ـ صحرا A : بصحرا B || 5 ـ آه A : آهو B || 6 ـ رندان A : دندان B || 8 ـ فراق و A :ـ و B || 14 ـ بسازد AC : سازو B ||

## وله ایضا (رمل)

تا کنم رخسارِ آن مه را تماشای دگر — مهلتم ده ای اجل امروز و فردای دگر
جز گلستان جمالِ دوست دیدن درجهان — نیست ما را هیچ لذت از تماشای دگر
این همه رعنایی آخر از کجا آموختی — در جهان چون نیست مانند تو رعنای دگر
بس که صحرا میشود دریا ز آبِ چشمِ من — در جنون هر روز میگردم بصحرای دگر
ای مجبی یارِ تو گر بی وفایی میکند [۱۸ب]باش عارف همچو من جای دگر جای دگر

## وله نصره الله (مضارع)

چون می خوری و رویِ تو گردد جهان فروز — خورشید بی فروغ شود چون چراغِ روز
عاشق چه چاره با تو کند ای پری صفت — چون نیست در دلت اثرِ عشق و درد و سوز
هر غافلی شد آگه از احوالِ عشقِ من — و آن مستِ ناز غافل از احوالِ من هنوز
زاهدِ فسرده دم چو ندارد حرارتی — ناید بفصلِ دی ز هوا گرمیِ تموز
در وادیِ فراق چو ماندی و شب رسید — آتش مجبی از علمِ آه بر فروز

## [۱۹آ]و من الفاظه (رمل)

نی دل و نی عقل و نی جان وجهان دارم هوس — من درین عالم هوای عشقِ آن دارم هوس

---

2- امروز و A :- وC ‖ 4- آموختی AC : آموخت B ؛ رعنای AC : رعنایی B ‖ 5- بصحرای AC: بصحرایی B ‖ 8- خوری و AC :- و B ‖ 9- کند A : برد BC ؛ درد و AC :- و B ‖ 10- مست AC :+ و B ‖ 11- زاهد ... گرمی تموز AC :- B ‖ 12- ماندی و AB :- و C ‖ 14- آن AB :- .

سینه‌ام در هجر تو چون آه بالا می‌کشد — درد دل ما را گرفت تا آسمان دارم هوس

زاهدا در گفت و گویت حاصل درد سرست — من حریفان گوشهٔ دیر مغان دارم هوس

گر مرا قربان کند در کعبهٔ کویش حبیب — کافرم هرگز اگر باغ جنان دارم هوس 3

گفت میخواهم مجبی را همین دم کشت یار — آفرین بر رای او من هم همان دارم هوس

## وله لازاله ملاذا للامم (رمل)

[٩.ب] در فراقت میکشیدم دوش آه درد ناک — از غم عشق تو افتادم ببالین هلاک 6

از فراق روی و ابروی تو هر دم میرسد — تا سمک اشک روانم دود آهم تا سماک

آتشم در دل همی افتد ز عشق گلرخان — چون سحرگه میکشد بلبل نوای سوزناک

زاهد خود بین کجا با من برابر میشود — پاره کردم سینه را او جامهٔ خود چاک چاک 9

گفتمش گشتم هلاک اندر غم عشق تو گفت — ای مجبی گو مرا از مردن چون تو چه باک

---

1ـ درد A : دود BC ‖ 3ـ کویش AC : کویت B ‖ 4ـ همین --- یار A : که این دم می‌کشم BC ؛ ا او AC : تو B ؛ من هم AB :ـ هم c ‖ 6ـ در --- دوش A : دوش از فراق تو میکشم BC ؛ ا از --- ببالین A : از عشق تو فتاده ام در بستر BC ‖ 7ـ از --- روانم A : در شب هجر تو هر دم ماه تا ماهی رسد ـ اشک چشمم تا بماهی BC ‖ 8ـ آتشم AB : آتشی c ؛ همی افتد ز عشق A : فتد از عشق جور BC ‖ 9ـ زاهد --- جامه خود A : ما را کجا زاهد خود بین برابرست ـ او جامه پاره کند من سینه BC ‖ 10ـ گفتمش --- گفت A : گفتم فراق و هجر غمی تو هلاک شدم B : گفتم فراق هجرو غمی تو هلاک شدم c ؛ ا ای --- چون تو A : گفتا مجبی مردن همچو مرا BC ‖

وله ایضا

صد آه بدل و زمژه خون میگذرانیم [۲۰ آ] آگاه نه آن ماه که چون میگذرانیم
عمری بصد آشفتگی و تیرگیِ بخت بی سلسله غالیه گون میگذرانیم 3
طاقت بزد تا زدل آن عشوهٔ شیرین در خاطرش اول بفسون میگذرانیم
گویی که ز مجنون گذراند سبقِ عشق ماییم که در مشقِ جنون میگذرانیم
خوش عیش وصالِ تو که ما همچو محبی یادِ غمت از دیده بخون میگذرانیم 6

و من اشاره (مضارع)

این دم چو گلِ شگفته تمنّای می کنم زاهد کجاست توبه و من توبه کی کنم
[۲۰ ب] این جام دستِ ماست چو جامِ جهان نما خواهی جز زخسرو وکاوس وکی کنم 9
چون جلوه کرد شاهِ ریاحین بباغ وراغ آن به که استماعِ دف و چنگ و نی کنم
از ما بیار چونکه مسافه بعید شد یکدم چو برقِ هاتف این راه طی کنم
در دیر رفت چونکه محبی قدح بدست هرکس ز ره فتاده دلالت بوی کنم 12

---

2 ـ نه آن ماه A : که آه B : نه آه C ‖ 3 ـ عمری Ac : عمرم B ‖ 4 ـ عشوه Ac : + و C ‖ 8 ـ کجاست توبه و Ac : کجا توبه که B ‖ 9 ـ ماست چو Ac : ـ چو B ؛ جهان نما A : جهان نماست BC ؛ خسرو Ac : تاج خسرو B ؛ وکاوس A : کاووس B : + کاوس C ‖ 10 ـ بباغ وراغ Ac : بباغ را B ؛ آن Ac : این B ؛ دف و Ac : آواز B ‖ 11 ـ ازما ... شد Ac : ما در میان یار بعد مسافه است B ؛ هاتف Ac : خاطف B ‖ 12 ـ دیر Ac : + مغان B ؛ چونکه Ac : ـ B ؛ ز Ac : که B ‖

## وله خلّد الله خلافته (رمل)

ای دل و آرام از تو جدایی چون کنم  طاقت و صبر ار نماند بیوفایی چون کنم
از می و محبوب ما را طعنه زن گر منع کرد  [۲۱.a] من که رندم زاهدا این پارسایی چون کنم
محنت و درد و بلایی کز تو ما را میرسد  راضیم با آن رقیب روستایی چون کنم
چون هوای زلف تو در سینهٔ من جا گرفت  آن هوا از سر نرفت من هوایی چون کنم
چون نجویی با تو در روز ازل شد آشنا  این زمان بیگانه کردی آشنایی چون کنم

## وله ایضا (مجتث)

طراوت سمنت در قمر نمی یابم  حلاوت دهنت در شکر نمی یابم
و رای حسن مه من ترا بمهر و وفا  ترا گتیست که آن در بشر نمی یابم
[۲۱.b] شبی حکایت زلفت شنید و شد بیخود  هنوز از دل مسکین خبر نمی یابم
بخویش بینمت ای عمر مهربان گاهی  ولی بلاست که گاه دگر نمی یابم
بهر کجا که تویی سوی خاک ره بینم  چو در رخ تو مجال نظر نمی یابم
کدام لحظه رود وه که از ملامت عشق  بلا و محنت خود را بتر نمی یابم

---

2 ـ دل و AC : ـ و B ؛ آرم A : + جان BC ؛ طاقت و AB : ـ و C ؛ صبر ار A : صبر B : صبرم C ؛ نماند A : + این BC ‖ 3 ـ می و AB : ـ و C ؛ طعنه ... کرد AC : منع میکرد طعنه زن B ؛ ‖ این AC : از B ‖ 4 ـ بلایی کز تو AC : بلا از تو که B ؛ با آن رقیب AC : اما رقیبی B ؛ روستایی A : روسیاهی BC ‖ 5 ـ سینهٔ من AC : سینه ما B ؛ آن ... هوایی AC : این هوا در سر نرفت ما زو سوایی B ؛ نرفت AB : نرفته C ‖ 9 ـ بهر و AC : ـ و B ؛ گتیست AC : گتست B ‖ 11 ـ گاه AB : گاهی C ‖ 13 ـ از AC : ـ B ‖

مگو که صبر کن از گریه چون مرا بینی — چه جای صبر که از خود اثر نمی یابم
ز ابروی تو متای که حاصلست مرا — بجز خدنگ بلا در جگر نمی یابم
[۲۲آ] بلا و فتنه بسی دیدم از بتان چو محب — ولی چو چشم تو یك فتنه گر نمی یابم

## وله ابدت سلطنته (مضارع)

چون من کسی مباد اسیر بلای غم — با صد هزار گونه ستم مبتلای غم
هرگز ندید دهر چو من دلشکسته — بیگانه از نشاط و طرب آشنای غم
غم ساخت بی نصیب زجان و جهان مرا — بیحاصلی من نگر و کارهای غم
هرکس جفا ز ماهوشان بیند و مرا — باید همین ز چرخ کشیدن جفای غم
غم بهتر از نشاط بود پیش عاشقان — [۲۲ب] گفتن توان بیار اگر ماجرای غم
نی آرزوی باغ و نه سیر چمن کنم — ما خوگرفته ایم بمحنت سرای غم
باری نمی شود ز محبی دمی جدا — بادا هزار رحمت حق بر وفای غم

## وله خلده الله (رمل)

درد دل دارم و دلدار ندارم چکنم — غم گذشت از حد و غمخوار ندارم چکنم
در ره عشق بتان طاقت و صبری باید — من که جز دیدهٔ خونبار ندارم چکنم

---

2- حاصلست AB : خاصلت c ‖ 3- بلا و AC : + محنت B ؛ بتان چو AC : - چو B ‖ 7- نصیب ز AC : - z B ‖ 8- همین z AB : - z c ‖ 10- باغ و AC : - و B ؛ سیر A : میل BC ؛ ما AC : تا B ؛ بمحنت AC : بمحبت B ‖ 11- رحمت حق AC : آفرین B ‖ 14- بتان AB : نتان c ‖

دیدهٔ نظارهٔ آن روی نیکو خواهد و من — طاقت دیدن دیدار ندارم چکنم

[۲۲آ] زاهد از عاشقیم منع کند گرچه مدام — من مجنون که جز این کار ندارم چکنم

میکنم شب همه شب قصهٔ هجران تکرار — مونسی غیر شب تار ندارم چکنم 3

وصل یارست مجی ز دو عالم مقصود — من که در ملک جهان یار ندارم چکنم

## ( مجتث )

دمی بروی تو ای سیمبر نمی بینم — که صد ملامت ازان یکنظر نمی بینم 6

چه سان بگلشن وگل خوش را کنم مشغول — که حالت تو ز گلهای تر نمی بینم

کنند جلوه نکویان ز هر طرف لیکن — [۲۳ب] نیکویی تو ز یار دگر نمی بینم

صبا بکوی تو آرد گذار و من هر دم — چه دردها که ازان رهگذر نمی بینم 9

مقیم عالم می باش ای مجی مدام — که در زمانه بجز شور و شر نمی بینم

## وله ایضا ( رجز )

در هجر تو درمانده ام که گاه ما را یاد کن — یعنی سگ کوی تو ام آخر بسنگی شاد کن 12

جسمم ز غم ویرانه شد لطفی کن از بهر خدا — سنگ جفا خاک ستم آنرا بنو بنیاد کن

---

1- نیکو A : نکو Bc ‖ 5-9 دمی ... شور و شر نمی بینم AB :- C ‖ 6 - بروی A : بسوی B ‖ 9- گذار A : گذر B ‖ 10- مجی A : محب B ‖ 12 - آخر بسنگی AC : یك سنك ما را B ‖ 13- لطفی AC : + که B ؟ خاك AC : خاکی B ؟ آنرا AC : دلرا B ‖

گشتم ضعیف و ناتوان درحسرت آن مومیان  باشد رهم از بیم جان ای غم مرا امداد کن
[۲۰۲۴] تا از تو دور افتاده ام ملک عدم شد مسکنم  در کویت ار بینی تنم خاک مرا برباد کن
گفتی که آمد سوی من این ناله و فریاد چیست  گفتم مجبی خسته دل داد تو دارد دادکن 3

## وله دام اقباله (رمل)

کار او دایم جفا و جور باشد داد ازو  ناله و فریاد ما را نشنود فریاد ازو
این چه زلفی خلق عالم را بلا انداختی  این چه چشمی که جهانرا شور و شر افتاد ازو 6
من نخواهم ترک او اما میسّر چون نشد  عاشقم دانم که عمرم میرود برباد ازو
هرکه دل دادش مراد دل میسر شد ازو  [۲۰۲۴ب] من چه دل دارم که یکساعت نباشم شاد ازو
بیوفایی درجهان دلدار من بنیاد کرد  خوبرویی نیست در فن جفا استاد ازو 9
یار اگر جور و ستم کرده مجبی را وفاست  تا ازل جور و جفا دل میکشد معتاد ازو

## ومن انفاسه الانسیه (هزج)

دلا یکساعتی بی خویشتن شو  فنا چون هست خود بی ما و من شو 12

---

۱ـ ضعیف و A C : - و B ؛ آن مومیان A C : موی میار B ؛ رهم A C : رسم B ‖ 2ـ تا از A C : روی B ؛ ملک --- تنم A C : ملک عدم را رفته ام — در کوی او باشد فتم B ‖ 3ـ آمد سوی A : آید کوی B : آمد کوی C ؛ دارد A : دارم B : دارو C ‖ 6ـ این A C : آن B ‖ 7ـ چون A C : ما B ‖ 8ـ دادش --- شد ازو A C : دارد مرا دو دل ازو پیوسته شد B ؛ من چه دلدارم که یکساعت A : من عجب دلدارم و یکدم B : من که دلدارم که یکساعت C ‖ 9ـ درجهان A C : این جهان B ؛ خوبرویی A C : خوبرویان B ؛ در فن A C : از فنی B ‖ 10ـ کرده A C : گردد B ‖

بزانوی غم و تسلیم سر نه مقیم گوشهٔ بیت الحزن شو
اگر درگاه خواهی خاص کردی درین عالم ملامت مرد و زن شو
[۳۵آ]اگر در خانهٔ دل غم در آید شراب نوش کن عزم چمن شو 3
اگر مانع شود در وقت وصلت همان آن به که چاک پیرهن شو
بخور جامی درون دل بکن صاف بما خور در دو عالم همچو من شو
صبی بار محنت چون کشیدی شتربانی کن و ویس قرن شو 6

وله دام اقباله (مضارع)

دردا دریغ کز غم اندوه روی تو آتش بخویشتن زده رفتم ز کوی تو
دل بردی و نثار تو شد صد هزار شکر [۳۵ب]ما را بس است در دل و جان آرزوی تو 9
برگردنم مگو تو که طوق محبت است زنجیر حیرتیست ز هر تار موی تو
چون سگ ز کوی خویش چو راندی مخوان مرا ما چون بخود نه آمده بودیم سوی تو
از حسرت رخت چو صبی شود هلاک خواهد گیاه تربت او داد بوی تو 12

وله ایضا (مجتث)

ز حد گذشت غم وه که نیست غمخواری بسوختم که نه دل دارم و نه دلداری

---

1ـ غم و Ac : هم B ‖ 5ـ بکن Ac : کنی B ‖ 6ـ ویس قرن A : ویس القرن BC ‖ 9ـ صد هزار Ac : ـ هزار B ‖ 11ـ راندی مخوان مرا A : راند مخوان دگر B : راندی مخوان دیگر c ‖ 12ـ از ـ ـ ـ هلاک A : مردیم ای محب جدا زان گل از چه لیک B : مردیم ای محب جدا ازان گل از چه لیک c ‖ 12ـ او A : ما Bc ‖ 14ـ وه که نیست Ac : ده که B ‖

عجب به پیش که گویم ملامت خودرا — که نیست همنفسم غیر ناله زاری
[۲۰۲۶] جراحت جگرم را نکرد کس مرهم — جز این که بر دلم آمد ز مردم آزاری
شدم هلاك دریغ از برای همدردی — هزار حیف که مردم ز فرقت یاری 3
شنیده ام که وفا رسم هست درعالم — من این طریق ندیدم ز هیچکس باری
کجا ز محنتم آگه شوی که تو هرگز — چو من بروز نیاوردهٔ شب تاری
عجبی عاشق و معشوق نی وحال خراب — غریب عشقی و بد حالتی عجب کاری 6

## وله نرید اجلانه (رمل)

دیدها سوی غضب چین ز ابروان انداختی [۲۰۲۶ب] قصد کردی جان و دل تیر از کمان انداختی
شانه کردی زلف را آراستی دام بلا — فتنه و آشوب در خلق جهان انداختی 9
هیچکس آگه نه از لعل تو گفتی یکسخن — بیدلانرا باز در ظن و گمان انداختی
از کمان ابرویت تیر تو در دل کرد جا — آفرین بر ناوکت نیکو نشان انداختی
سنبلت را که کمند و گاه چوگان ساختی — گله عشاق را اندر میان انداختی 12
بوسهٔ لعل مرا گفتی عجبی جان بده — سود ما کردی ولی خودرا زیان انداختی

---

2 ـ نکرد AC : نکرز B ؛ آمد ـ ـ ـ آزاری AC : آید بمردمان زاری B ‖ 3 ـ فرقت AC : حسرت B ‖ 4 ـ طریق AC : طریقه B ‖ 6 ـ عجبی AC : عجیب B ؛ نی و AC : بی B ؛ بد AC : حالش B ‖ 8 ـ چین ز A : ـ ز BC ‖ 9 ـ دام A : ملك BC ؛ فتنه و A C : ـ و B ‖ 10 ـ آگه نه از AC : آگاه نیست B ؛ باز در AC : همچو من B ‖ 11 ـ از ـ ـ ـ جا A : سینه آمد غمزهٔ تیر تو دل را کرد جا BC ؛ برناوکت A : با روی تو B : بر بازویت C ‖ 13 ـ بوسهٔ ـ ـ ـ بده A : نقد جان گفتی بده لعل لبم را بوسه ده B : نقد جان گفتی بده لعل لبم را بوسهٔ C ‖

وعده میدادی مجبی را که دشنامی دهم  عاقبت آن وعده را اندر زبان انداختی

## ومن کلامه (رمل)

[٢٧آ] باز آشفته‌ام از حیرتِ عنبر موی  بسته شد جان ودلم درگرهِ گیسوی 3
از که پرسم خبرش یا زکه جویم چکنم  دلِ آواره که گم ساخته‌ام در کوی
آه از دل که شد آشفتهٔ زلفِ سیهی  داد ازین دیده که آموخته شد با روی
او بصد لطف درونِ دلِ من جلوه‌کنان  من دیوانه نظر میکند از هر سوی 6
خلق گویند دلِ زارِ مجبی که ربود  راست گویم که فسونهای لبِ دلجوی

## وله نصره الله (رمل)

آن پری از ناز هرگز نشنود زارِ کسی  [٢٧ب] من نمیدانم چرا جور وجفا یارِ کسی 9
غمزهٔ تو عاشقانرا یکنظر جان میدهد  حاشه لله کاید از چشمِ تو آزارِ کسی
چونکه خواهی قتلِ من من نیز خواهم از خدا  زندگی ما را چه باشد ای وفادارِ کسی
دردِ دل را نیست چون هرگز علاج از غیرِ مرگ  هرکه عاشق شد مبادا او گرفتارِ کسی 12
صد سخن گفتا مجبی ونادی یك جواب  این چه استغنای حسنست بیوفا یارِ کسی

---

1 ـ وعده ... زبان انداختی B : ـ AC ‖ 3 ـ حیرت AC : حسرت B ؛ گیسویی A : ابرویی BC ‖ 4 ـ یا زکه A : باز که B : بازچه C ‖ 7 ـ گویند AB : + که C : 9 ـ آن AC : ای B ؛ [illegible] چرا AC : که این B ‖ 11 ـ نیز خواهم از خدا AC : هم خدا میخواستم B ؛ [illegible] وفادار AC : وفاداری B ‖ 12 ـ او گرفتار AC : از گرفتاری B ‖ 13 ـ گفتا AC : گفتی B ؛ وAC : یار B ؛ حسنست A : حسنت BC ‖

## و من الفاظه (هزج)

ز چشمِ فتنه جویت دل خرابست  جگر در آتشِ عشقت کبابست

[۲.۲۸]دلا در موی زلفش کن دعایی  دعا چون در دلِ شب مستجابست 3

## وله زاد الله عمره (حفیف)

زلفِ مشکینِ تو چو دامِ بلاست  صد بلا از تو گر کشیم رواست

آستانِ ترا همیخواهم  از جهانم همین بود درخاست 6

## وله دام عزّته (مضارع)

در زلفِ تو اگرچه دلِ من مشوش است  چون میلِ خاطرِ تو برانست هم خوش است

آید ز چشمم آب و ز دل آهِ آتشین  از عشقِ تو نصیبِ من این آب و آتش است 9

---

2ـ جویت دل A: تو دلرا B ؛ ا جگر... عشقت A : ز شوق حسن تو جگر B ‖ 3ـ موی... دعایی A : خواه زلفت چون بلاست B ؛ چون در دل شب A : هنگام شبرا B ‖ 6ـ وله زاد الله عمره... درخاست A:-B ‖ 9ـ وله دام عزته... آتش است A:-B ‖

## [٢٨.ب] وله رفعه الله (مجتث)

وفا نما که جفا شرط دلربایی نیست ستم مکن که ستم رسم پادشاهی نیست
نقاب برفکن از رخ جهان منور کن که جز فروغ جمال تو روشنایی نیست 3

## وله ایضا (متقارب)

اگر محرم رحمتت کم مکن که در دهر نبود کسی بی گناه
کرم بخشی وگر نمایی عتاب بجز آستانت ندارم پناه 6

## ومن اشعاره (مضارع)

ساقی بیار باده که وقت شراب شد [٢٩.ا] مطرب بزن که موسم چنگ ورباب شد
سرمست ورند وعاشق و رسوای عالمیم اینها نصیب ما بجهان خراب شد 9

## (هزج)

دلم را یك نظر بر آن مه افتاد مرا بگذاشت تنها در ره افتاد
تمنّا کردم از لعل لبش بوس چو نزدیك لب آمد در چه افتاد 12

---

1-9 وله رفعه الله - - - خراب شد A :— B ‖ 11 - دلم - - - مه A : چو دلرا یك نظر آن ماه B ؛ بگذاشت تنها A : تنها گذشت B ؛ ره A : راه B ‖ 12- تمنا - - - چه A : طلب کردم لب لعلش ولیکن — جواب را میرسد در جاه B ‖

## و من اشعاره (هزج)

گل آمد و بی یار نشستن که تواند  بی یار بگلذار نشستن که تواند
یکدم بمراد دلِ خود بهلوی یاری [۲۹ب]بی منتِ اغیار نشستن که تواند

## وله دام اقباله (رمل)

بی کسم شوریده ام درمانده ام  عاشقم بی صبر و مضطر مانده ام
از فراقِ رویِ آن سروِ روان  پای در گل چون صنوبر مانده ام

## وله زید اجلاله (رمل)

گفتم ای سلطانِ خوبان بنده ام  خویش را در راهِ تو افکنده ام
از غمت هرکو شود مانع مرا  لحظه لحظه در وی آید خنده ام

## وله نصره الله (رجز)

[۳۰آ]با عاشقان ای سیمتن جور و جفا کاری مکن  با غمزه ات تیری مزن با طرّه طرّاری مکن
آخر مرا گفت آن صنم از جان و دل یار تو ام  گفتم اگر یارِ منی با دیگران یاری مکن

---

1-3 و من اشعاره--- نشستن که تواند A : — B ‖ 5- بی صبر و مضطر A : بیعقل بیدل B ‖ 6- از فراق--- مانده ام A : در فراق شوق آن روخ روان — در پای سرو صنوبر مانده ام B ‖ 12- مرا A : ما B ؛ صنم از A : — از B ؛ یار تو ام A : یاری تو ام B ‖

## وله أدام الله (رمل)

من نخواهم زآتش عشقت شوم ورسوایی — شعلهٔ خورشید را نتوان بخاك انباشتن
خیمه چون برسینهٔ سوزان من زد شاه عشق — زان برسوایی همیخواهم علم افراشتن

## وله عزّ الله (رمل)

خسرو ملك غم اشك سیاه منست — بین بسرم دود دل چتر سیاه منست
[۳۰ب] یار چو از من گذشت باز که آمد بناز — گفت مجی هنوز بر سر راه منست

## و من کلامه الشریف (رمل)

باز امشب تا سحر آه و فغان آورده ام — عالم و کون و مکان را دل بجان آورده ام
من که دانم لطف تو افزون ترست از جرم من — ازگنه شرمنده رو بر آستان آورده ام

## و من آثاره (رمل)

گر بشمشیر جفا قطع کنی سینهٔ ما — همچنان مهر تو وزد دل بی کینهٔ ما
رقم مهر و مه ازگنبد افلاك رود — نرود نقش خیال تو از آینهٔ ما

## [۳۱آ] وله ایضا (مجتث)

نشین دلا تو بمیخانه پادشاهی کن — شراب نوش و تحکم بماه و ماهی کن
بقهقهه چو صراحی مرا و خندان گفت — که تکیه برکرم و رحمت الهی کن

1–15 وله ادام الله - - - الهی کن A : — B

وله دامت دیمر یمر نواله (هزج)

برسوائی و بدنامی نخواهم بدکنم خود را پرا پرده قدح ساقی که تا بیخود کنم خودرا
چنان خواهم مجی کز دو عالم فروی باشم میان عاشقان آخر چنین مفرد کنم خودرا 3

وله ایضا (هزج)

مرا درد غمت امشب زجان ناتوان بگذشت [۳۱ب] نظر کن اشک چشمم از زمین و آسمان بگذشت
چگویم درد عشقم را حدیث و شرح ممکن نیست طبیبا چارهٔ من کن که درد دل زجان بگذشت 6

وله دام اقباله

غمزه و زلف تو چگونه بلاست صد بلا هر طرف ازو پیداست
آستان ترا بخواهم و نیست در جهان غیر ازین مرا درخواست 9

ومن کلامه (هزج)

جرم توکه بی حد و عظیمست گناه نومید نباشی که کریمست آله
حاشا که ز رحمت تو محروم شوم [۳۲آ] گویندهٔ لا آلهم و الآ الله 12

(هزج)

روزم همه از فراق تو شبگونست ازجور فلك این دل من پرخونست
ای دوست خیال خویشتن را بفرست تا عرضه دهم که بی تو حالم چونست 15

1-15 وله دامت دیمر یمر نواله - - - چونست A : — B ||

وله دام عزه (هزج)

زنجیر شِر زِلفِ تو ای جانانه برگردنِ من نه که شدم دیوانه
دیوانه بزنجیر شود گر عاقل زنجیرِ تو کردست مرا دیوانه 3

[۳۲.ب] و من آثاره اللطیف (رمل)

شاهِ عشقم همچو مجنون درد و غم لشکر مرا همچو شمعم آتشِ عشقست تاجِ سر مرا

و من کلامه (رمل) 6

آه کارم درغمش از دل بجان افتاده است قصهٔ من همچو مجنون در جهان افتاده است

وله ایضا

هرکس بصدق دامنِ پیرِ مغان گرفت بهرِ نجات دامنِ امن و امان گرفت 9

وله ایضا (رمل)

ای که میپرسی زداغِ سینهٔ صد چاکِ من هست اینها یادگار قاتلِ بی باکِ من

---

2 ـ زنجیر سر زلف A : زلف سر زنجیر B ؛ گردن من A : گردنم B ‖ 3 ـ دیوانه ... عاقل A: عاقل کند زنجیر گرچه دیوانه را B ‖ 5 ـ درد و A: ـ و B ؛ همچو ... مرا A : سینه ام چون آتشست این شعله تاج زر مرا B ‖ 7 ـ من A : ما B ‖ 8-11 وله ایضا ... باک من A: ـ B ‖

[۳۳ا] وله ادام الله

ز غم تو زار مردن همه دم حیات جانست چه بود حیات جان بلکه چو عمر جاودانست

وله ایضا (رمل) 3

کی تواند دید رویت زاهد پشمینه پوش شب پره بیند شعاع شمس را اعما شود

(رمل)

سرو دیدم در چمن پیش تو رفتاری نداشت غنچه همچون لعلمان بخش تو گفتاری نداشت 6

(رمل)

هر کجا بیند دهد دشنام من آن بیوفا از دعای دیگران دشنام او بهتر مرا

[۳۳ب] وله ایضا (هزج) 9

چه گویم درد عشقم را حدیث شرح ممکن نیست طبیبا چاره من کن که درد دل ز حد بگذشت

(رمل)

هیچ کس را چون نماند ملک خوبی پایدار همچو گل با بلبلان بی نوا خاری مکن 12

ومن الفاظه (رجز)

از گلشن عشرت منم آواره بیرون مانده چون لاله در صحرای غم زار و جگر خون مانده

---

2 — ز غم تو ... چو عمر جاودانست A: — B ‖ 4 — کی ... پوش A: گر بیند زاهد پشمینه پوش رخسار تو B ؛ شمس را اعما A: آفتاب اعمی B ‖ 6 — غنچه ... بخش A: غنچه را لعل لب پیش B ‖ 8 — دهد دشنام من A: مرا دشنام داد B ؛ از ... مرا A: گفتم هرکه تو ما را میرسد عین وفا B ‖ 9—10 — وله ایضاً ... بگذشت A: — B ‖ 12 — با ... خاری A: مغرور مشو با بلبلان خوری B ‖ 14 — ازگلشن A: ز گلشن B ؛ چون ... زار و A: همچو لاله بصحرای غم B ‖

ومن آثاره (رمل)

با حریفان بادهٔ گلگون دمادم می‌کشی  چون مرا می‌بینی آخر روی درهم می‌کشی

(رمل)

[۳۴آ] در فراقت بنده را نی خورد و نی خواب آمدست  چشم مارا خواب چون آید که خوناب آمدست

(هزج)

مرا تیر غمت امشب زجان ناتوان بگذشت  به‌بین سیلاب چشمم از زمین و آسمان بگذشت

(رمل)

سربسر شهر وفارا یار من کردی خراب  کشور جور وجفارا شکر کن معمور ماند

(رمل)

حال من درشام غم هردم دگرگون میشود  صبح حیرانم که آیا حال من چون میشود

[۳۴ب] وله ایضا

گه جفا وگاه ناز وگه بلا گه جور یار  بیدلم سرگشته‌ام من همچو چرخ بیقرار

ومن اثاره (رمل)

دمبدم بریاد آن لب میخورم خون جگر  هر زمان دانم که بینم صد بلا زین رهگذر

---

2 – باحریفان باده گلگون A : جام زردست با حریفان را B ؛ می بینم آخر روی A : بینی چرا هم رو B ‖ 4 – بنده را نی خورد و نی A : دوش مارا از غمت B ‖ 5 – مرا – – – آسمان بگذشت A : – B ‖ 8 – سربسر A : سرتسر B ؛ کردی A : کرد B ؛ کشور – – – شکرکن A : حمدلله کشور جور وجفا B ‖ 10 – حال – – – چون میشود A : – B ‖ 14 – دانم – – – زین A : بنگر بلا و غم خورم این B ‖

## ومن کلامه (رمل)

چاك کردی سینهٔ من آتش دل زد علم  آنچه دل میداشت پنهان عاقبت شد آشکار

## ومن الفاظه (رمل)

وی بقتلم کردهٔ ای بیوفا سوگند یاد  بهر تسکین دلم بالله که سوگندی دگر

## (هزج)

[۳۴۵] بنام تو سخن را کردم آغاز  بتوفیق تو روشن کردم این راز

## (هزج)

ندانم توجه بلبل بطرف گلستان ازچیست  ز هجر گلرخی او هم چو من گویا غمی دارد

هرکس که کرد جرعه ازجام عشق نوش  دیگر بزد منّتی از پیر میفروش

## (هزج)

نگر از خون دل آلودهٔ چشمم  جز این خصلت ندارد عاشق پاك

## [۳۵ب] وله ایضا (مجتث)

شدم بعشق تو ای ماه مبتلا چکنم  بپای خویش فتادم درین بلا چکنم

---

2 ـ سینه من آتش دل A : سینه اش آهی صبی B ؛ میداشت پنهان A : پنهان دارد B ‖ 4 ـ وی ... دگر A : قتل ما را دوش آن مه کردهٔ سوگند باد ـــ گفتم باور دلم با لله سوگند دیگر B ‖ 8 ـ ندانم ... دارد A : ـ B ‖ 9 ـ کرد ... عشق A : جام عشق گردد B ؛ دیگر ... پیر A : می نه چشید منّت B ‖ 11 ـ نگر A : اگر B ؛ جز ... پاك A : ندارد غیر خصلت عاشق پاك B ‖ 13 ـ شدم ... ماه A : درعشق فتاده ام جان ‖ ؛ ـ بپای ... درین A : ما در بلا بند زلفیم B ‖

( رمل )

می بیاور ساقیا تا چهره راگلگون کنم  غصّه و اندوهِ دورانرا زدل بیرون کنم

( رمل )

3

گر کنم پیشِ بتان سجده مرا طعنه مزن  تو چه دانی که درین سجده چه نیّت دارم

( خفیف )

ای مجی اگر تو باده خوری  بی لبِ دوست بر تو باد حرام 6

( رمل )

[1.36] آه آن ابرو کمان چشمِ سیاه از نازست  پردهٔ نیلوفری بر نرگسِ غمّازست

( هزج )

9

مرا مردن به تیغت تازه جانست  خطا گفتم که عمرِ جاودانست

( مجتث )

فتاد در غمِ تو جان مبتلا چه کنم  بسر رسید ز زلفِ تو صد بلا چه کنم 12

( مجتث )

ز یار چشمِ وفا بسته بودم عقلم گفت  زهی تصورِ باطل زهی خیالِ محال

---

4 ـ ، گر--- دارم A : ـ B ‖ 6 ـ اگر تو A : ـ تو B ؛ دوست A : یار B ؛ باده A : باده B ‖ 8 ـ نازست A : بارنیست B ‖ 10 ـ مرا--- جانست A : بتیغ تو مردن مرا حیات جانست B ؛ خطا گفتم که A : چه بود حیات B ‖ 12 ـ فتاد در غم تو A : در عشق فتاده ام B ؛ بسر--- صد A : ما در بلا بند زلفیم B ‖ 14 ـ چشم --- بودم A : وفا طلبیدم مرا B ؛ زهی ---- محال A : بی وفا وفا کند زهی تصور محال B ‖

[۳۶.ب] و من آثاره (رمل)

این کمانِ سخت را گفتم مرا ده میکشم گفت هرکس میکشد من آورم سر بر زمین

وله ایضا (رجز)

جانا خیالت دل گرفت تیغِ جفا ما را مکش حاجت بجنگ او مبر این مملکت چون زان تست

و من کلامه (رمل)

دوستان گفتند مجبی را چرا دلدار گشت گفته ام طالع مساعد دولتم امداد داد

و من الفاظه (هزج)

گرفتم دامنِ پیرِ مغانرا مرا از گردشِ گردون چه باکست

[۳۷.آ] سبز پوشیده زمن برد دل آن سروروان شرفِ خضر که دارد بجهان کسوتِ اوست

وله ایضا (رمل)

باز در باغ آمده ترک مستم جلوه گر تیغ در دستش خروشان قصدِ من دارد مگر

وله دام دولته

گویند خلق بهرم مردِ گناه کارست گفتم که من مقرم اما خدا کریمست

---

۴ـ او مبر A : آمد نهٔ B ؛ چون زان A : ازان B ‖ 6ـ گفته ام A : گفتم B ‖ 8ـ گرفتم ـــ باکشت A : من دامن پیر مغان گرفته ام ـــ در گردش گردون مرا چه باک B ‖ 9ـ سبز ـــ دل A : سبزه پوسی که دلم شفته B ؛ بجهان A : همه هم B ‖ 11ـ باز ـــ مستم A : بازان ترکان مست درباغ آمد B ؛ در دستش A : تیز بر کف B ؛ من A : ما B ‖ 13ـ گویند ـــ مرد A : چون خلق مرا بینند گویند B ‖

(٣٦)

وله ايضًا (خفيف)

[1]يارب از لطفِ خود بكن نظری  كه ندارم بجز تو چاره‌گری
[2]٣٧-آ گنهم را ببخش و دستم گير  عفو فرما كه كرده ام تقصير 3

---

1-3 - يارب --- تقصير A : — B ||

## وله ایضا (رمل) [نسخه : B]

[ب] هست در دیر آفتی مردم بقصد جان مرا — زنده بردن از سر کوی مغان نتوان مرا
خانهٔ دل بود آبادم زتقوی وه که ساخت — عشوهای ساقی و سنبل قدح ویران مرا 3
پردهٔ زهدم چه سان پوشد که از آشوب می — ازگریبان هر دم افتد چاك تا دامان مرا
خرقه در هجرتی شد رهن می بنگو که کرد — باده و عشوه از لباس عاقبت عریان مرا
گر بگرداب می افتادم مرا نبود گنه — هست این سرگشتگی از گردش دوران مرا 6
خواب دیدم کاب کوثر می خورم از دست حور — فیض می از دست ساقی بود صد چندان مرا
بحر عصیان از بلندی کرد بستم زانکه زد — بر زمین از آسمان هر موج این طوفان مرا
سازم از لوث ریا غسل طریق ای پیر دیر — چون فقیه آید درون خم کنی پنهان مرا 9
ای مجبی گر طریق عشق مشکل بود شد — قطع آن زافکندن بار خودی آسان مرا

## وله ایضا (رمل)

[آ] کی بچشم آرم لباس و مسند شاهانه را — من که خواهم دلق فقر و گوشهٔ میخانه را 12
طایر فرخندهٔ عیش است رام نقل و می — از پی صید چنین میریزم آب و دانه را
بهر ما دریا کشان باید که سازد میفروشی — از طفارش جام را و زخم می پیمانه را
خویش را کشتم چو می کردی علاجم ای حکیم — هر کرا باشد خرد چون می دهد دیوانه را 15

مستی آرد بوی خاک میکده ای پیر دیر گویی اندودی بلای باده این کاشانه را
غفلت آرد واعظا در دل مسلسل گفتنت ساختی گویا ز بهر خواب این افسانه را
یکدم با یار نی احباب آید نی رقیب چون بگنجد آشنا کی جا بود بیگانه را 3
کلبه ام صد رخنه از سنگ حوادث کرد چرخ بر سرم خواهد فکندی گویی آن ویرانه را
ای مجی جان فدایت سازم ار خواهی رساند وقت جان دادن بسر وقتم دمی جانانه را

## و له ایضا (رجز) 6

[۲.ب] ساقی بیار جام می لعل و قام را بی جوف ساز پیکر یاقوت جام را
تا در کشم اگر همه بیساغر بود قدح در ساغر آنچه ریخته باشی تمام را
بوی وفا ز گلشن دوران چو کس یافت از بوی باده دار معطّر مشام را 9
زاهد برو که نیست یقین از قبول ورد ایزد نموده قسم تو و من کدام را
ای دل درون دیر مغان دار مفتنم از جام لعل مغبچه عیش مدام را
دایم ز جام عیش می وصل جم یافت بیرون کن از دماغ تمنای خام را 12
نوش ای مجی جام فنا تا نهایت در کنج دیر روضهٔ دار السلام را

## وله ایضا (مضارع اخرب)

در جام جم بریز شراب مغانه را و روی نگر حقیقت این کارخانه را 15
ای پیر دیر اهل خرابات محرمند زین راز نکته گوی و رها کن بهانه را
کان می زمان زمان بود از لوح خاطرم عیش زمانه و جفای زمانه را

مردن بوصل بایدم ای خضر منکرم — آبِ حیاتِ زندگیٔ جاودانه را
لایق بزم نیست مجبی بدرگهت — باری نمان که بوسه زند آستانه را

## وله ایضا (رمل مکفوف) 3

هرگه از تب زده یابم گلعذارِ خویش را — درخزان رو کرده بینم نوبهارِ خویش را
در عرق افتد چوجسمِ ناتوانش بنگرم — غرقه بحرِ بلایِ جانِ زارِ خویش را
[۳.آ] از حرارت چون شد نازك تنش در اضطراب — کی توانم نسبت چشمِ اشکبارِ خویش را 6
کاشکی تنجاله از لعلش بدندان برکنم — تا کنم فارغ ز رنجش لعلِ بارِ خویش را
عمرِ من چه بود بعمرِ او فزایی ای سپهر — تا حیات و جان فدا سازم نگارِ خویش را
روزگارم تیره شد از رنجِ آن مه که شود — تا دگر بینم صفای روزگارِ خویش را 9
ای مجبی چون خوشش یابی برسمِ تهنیت — برفشان از جان بپایِ او نثارِ خویش را

## وله ایضا (رمل)

دی سوی دیرِ مغان آمد زمسجد پیرِ ما — چیست جز زنار بستن بعد ازین تدبیرِ ما 12
کافر عشقیم و بیهوش از جنون ای مغبچه — هم ز زنار سرِ زلفِ تو بس زنجیرِ ما
پیرِ دیر از گردِ ما را محرم از تقصیر زهد — گر بماند قطره در ساغر بود تقصیرِ ما
کی توان بودن دگر در خانقه چون یافتند — شیشهٔ می در درونی خرقه و تزویرِ ما 15
بهرِ پندِ ما مکش ای شیخ زحمت چون شدست — رندی و رسوای از روزِ ازل تقدیرِ ما
[۳.ب] ای مجبی شرم از ایمانش ندارد شیخِ شهر — می کند از سجده پیشِ آن صنم تکفیرِ ما

## وله ایضا (هزج)

ز عشق هست بدل بار صد هزار مرا — هنوز شکر بود صد هزار بار مرا
کرم بود می گلگون ز ساقی گلرخ — بخور و کوثرت ای پارسا چه کار مرا
به بوسهٔ که دهی وکنی منه منّت — چه منتم ز تو چون گشت انتظار مرا
زمی خمار بود وز خمار می نوشم — بدور باده تسلسل شد آشکار مرا
مگو مرو بسوی دیر وه چو مغبچگان — برند موی کشانم چه اختیار مرا
زجرم باده چه باکم چو دوش هاتف غیب — ز لطف شامل او کرد امیدوار مرا
بود امید صبی بپای بوس بتان — چو می بدیر مغان کرد خاکسار مرا

## وله ایضا (هزج)

نسیم صبح بگو آن نهال رعنا را — که باغ عمر خزان دیده از تو شد مارا
بیك قدح که کشیدی ز آب آتش رنك — چه آتشی که زدی عاشقان شیدا را
شدم به زهد قوی عزّه و ندانستم — که زود عشق بعجز افکند توانا را
تو ای جوان که شکیبا ز حیل عشاقی — ترحمی بکن این پیر نا شکیبا را
بیا که حاصل کونین برك گاهی نیست — بکوی میکده زندان باد پیما را
فتاده است صبی بکوی رسوایی — چو دید بزم خراباتیان رسوا را

## وله ایضا (رمل)

[٤٠ آ] سوزیم تا بر فروزی روی آتشناك را — سازی آتشکده آن شعله این خاشاك را

از شکافِ غنچه پنداری نمایان گشت گل
گر ز چاکِ پهلویم بینی دلِ صد چاک را

کروسان خیزد زمین وزد که در وقتِ حرام
جان دهد رفتار چون آبِ حیات خاک را

ساقیا از محنتِ دوران ضمیرم تیره گشت
باده تا صیقل دهم آیینهٔ ادراک را 3

چون گدایی دیر می نوش بود صد گونه رشک
از سفالِ کهنهٔ او ساغرِ افلاک را

گر نه مقصودش می گلرنگ باشد دستِ صنع
خوشهای لعل و یاقوت از چه بندد تاک را

ای عجبی در جهان جز غم نباشد باده نوش
لحظهٔ گر شاد خواهی خاطرِ غمناک را 6

## وله ایضا (هزج)

بکشفِ حالِ دوران نیست جام جم هوس ما را
همان جامی که ساقی عکسِ روی افکند بس ما را

بفریادِ خمار ای پیرِ دیر افتاده بد حالیم
تو خواهی بود یا خودِ مغبچه فریادرس ما را 9

گدایم التماسِ ما بود یکجرعه می در سر
نخواهد بود لعل تاجِ شاهی ملتمس ما را

غربو گوش شاه از خوابِ مستی در نمی آرد
چه بیداری دهد ای کاروان بانگِ جرس ما را

عجبی غرقهٔ می گشتیم عاقبت یابند
حریفان برکنار افکند این دریا چو خس ما را 12

## وله ایضا (رمل)

در چمن گل را نظاره کردم از رویِ جیب
تازه شد جانم کز و آمد بمن بویِ جیب

گل برویش اندکی مانند شد در رنگ و بو
جا که بر فرقش دهم هست آن هم از رویِ جیب 15

سیلِ اشکم گر زجا بر بود خواهم شد هلاک
باک نبود گر بخواهد بردنم سویِ جیب

[٤.ب] در سرِ کویش هلاکم ای صبا بهرِ خدا
کز پیِ مردن مبر خاکِ من از کویِ جیب

بندهٔ زلفِ تو شد سنبل غلامِ سنبلم  بندهٔ آنم که شد هندوی هندوی جیب
یک سرِ مویش بملکِ هردو عالم کی دهم  گر نبی در ضعیفی هست چون موی جیب

وله ایضا (مجتث) 3

بصبح تا بیم از محبتِ خمارِ شراب  وکی بشامِ دگر دارم انتظارِ شراب
نه سرگران ز فراقم که هستم ای ساقی  ز شین و مستیٔ دو سینه شرمسارِ شراب
رهاند از غمِ عالم دمی عجب نبود  اگر چنین شده باشد اسیر و زارِ شراب 6
صلاح و زهد ز من ناید ای رفیق که من  بهیچ کار نیارم شدن ز کارِ شراب
مرا چه عار گدایی بکهنه سفال  بکویِ میکده گشتم چو جرعه خوارِ شراب
مگو بدیرِ مغان خون شد شب مست محب  ز دستِ مغبچگانش چه اختیارِ شراب 9

وله ایضا (رمل)

دل چو آید از فروغِ برقِ آن عارض بتاب  سوی خورشید آورد رو چون بسایهٔ آفتاب
دل چو در گلشن فتاد از کویِ او شد مضطرب  بر زمینِ خشک زان سان کو فتد ماه زاب 12
از خیالِ طرّهٔ او می طپم در بیخودی  چون کسی گر خوابِ آشفته جهد هر دم ز خواب
باده کن دلرا که نقشِ آن عذار آید برون  گل گشاده به بود گر غنچه باشد در نقاب
خلقهای زلفت از عارض همی تابنده سز  مثلِ اهل کفر کز ایمان نمایند اجتناب 15
ساقی از جام لبالب زایلم کن هوش ازانک  به که هم مست خراب افتم درین دیرِ خراب
[۵.۲] گر همی خواهی که هر دم معنی روی آردت  ای محب از خاکِ پایِ اهلِ معنی رو متاب

## وله ایضا (رمل)

[۶۰۲] پیش جام پر می رخشندهٔ مه را تاب نیست — ساغر خورشید را گر تاب هست این آب نیست
می ستائی واعظا کوثر ز دست حورعین — خود ز دست ساقی گل‌رخ شراب ناب نیست
درگه پیر مغانست آن که رندان سر نهند — گر سجود آنست زین به بهر او محراب نیست
می مده بیهوش دارو ده مرا ساقی که باز — چند شب شد کز غم هجران بچشمم خواب نیست
تا نشستی ای محب از عشق بر خاک سیه — شاد وقتی بر بساطت حاجت سنجاب نیست

## وله ایضا (مضارع اخرب)

در دیر هر که دامن پیر مغان گرفت — بهر نجات دامن او می توان گرفت
در خانقاه غیر ریا چون ندید دل — شد سوی دیر مذهب و رندان ازان گرفت
انکو متاع هر دو جهان داد وصل یافت — گفتن توان که درّ ثمین رایگان گرفت
خون دلم که روی زمین را گرفته بود — نبود شفق که دامنهٔ آسمان گرفت
زانرو بوصل دوست مجی طریق یافت — کو ترک هوش و عقل دل و خانمان گرفت

## وله ایضا (مجتث)

قدم بکلبه‌ام از لطف بیکرانهٔ تست — که بنده بندهٔ تو خانه بنده خانهٔ تست
گدایم و تو غنی ای جوان باده فروش — زکانی از همه خمها که در خزانهٔ تست
ز خاک پای تو شد روشنم نظر که مرا — سواد دیده چو گلبیخ آستانهٔ تست
صدای نغمه‌ات ای مطرب اوفتاده بدیر — که پای کوبئ رندان ازان ترانهٔ تست

ز هر مراد که دورند بیدلان ای چرخ  چو بنگرید بیك حیله یا نهانهٔ تست

[٦.ب] محب تا که فتادی بعشقِ مغبچگان  سرودِ راهِ فنا نغمهٔ مغانهٔ تست

## و له ایضا (خفیف)

در دلم آتشِ محبتِ اوست  آبِ چشمم ز دردِ فرقتِ اوست

نیست دودِ دلم بهیئتِ سرو  از دلم رُسته سروِ قامتِ اوست

لبِ لعلش که شد می آلوده  چشمم آلوده خون ز حسرتِ اوست

رخشِ ابر بلا و لمعهٔ نحل  درگهِ پویه برقِ آفتِ اوست

از میان شد محبی در رهِ عشق  غرض اندرمیان سلامتِ اوست

## وله ایضا (هزج)

تنم از رنج در بیچارگی سوخت  دلم از عشق در آوارگی سوخت

دلم را پاره پاره سوختنِ عشق  ولی هجر آمد و یکبارگی سوخت

اگر سوزم بمی خوردن عجب نیست  سمندر هم در آتشِ خوارگی سوخت

نظر کن گر رخش یك لمعه افتاد  هزاران هر طرف نظارگی سوخت

بده زان آب و آتش رنگ ساقی  که ما را چرخ درمکارگی سوخت

محبی چارهٔ عشقت ندانست  ببین بیچاره در بیچارگی سوخت

## [٧.آ] و له ایضا (رمل)

تا گدائی در میکده آیین منست — رخها از مژهٔ مغبچه در وین منست
بلبل لال مگو فصل دی از فرقت گل — دور از روی تو مرغ دل غمگین منست
تا که در میکده وصف لب لعلت کردم — ورد رندان جهان نکتهٔ شیرین منست
تا که در دیر ندم جرعه کس پیر مغان — در حرم طنطنهٔ حشمت و تمکین منست
اثر نعل سم است تو و پای سگت — در شب تیره مجی مه و پروین منست

## وله ایضا (رمل)

خال ساقی مردم چشم جهان بین منست — بادهٔ تلخی که دارد جان شیرین منست
این که گاه قتل عشاقش نمودی اضطراب — وعدهٔ قتلی که کرد از بهر تسکین منست
ای مسلمانان زکفر چشم او چون وارهم — گر مژهٔ صفهاش بهر غارت دین منست
می مگو خوان خوردنست این زانکه شام هجر یار — تا شده حال دگر پر ز اشک رنگین منست
کی توان بیرون شد از داد الامان میکده — چونکه گردون ستمگر در پی کین منست
نقد جان دادن بجانان کار هر مجنون مدام — کین جلادت در جنون عشق آئین منست
ای مجی جام می از دست نگذارم ازانک — کین دوا بهر دل محزون غمگین منست

## [٧٠ب] وله ایضا (رمل)

زاهدا در روضهٔ کرمی از کف دلدار نیست — روضهٔ خوشتر مرا از کلبهٔ خمار نیست
عاشقانرا هیچ جنت نیست چون گلزار وصل — کوثر و طوبی مثال و لعل و قدّ یار نیست
دل پر از خار جفایت گشت همچون خارپشت — نیست جایش زانکه بیرون کرده سر و خار نیست

بر تنم بر هر بنِ رویش که نیش هجر تست — یک سر مو نیست جانی کاندر و افکار نیست
چشم شوخت که نظر بر حال زارم افکند — طرفة العینی ز خواب ناز چون بیدار نیست
در محبّت از غم جانان بود منت بجان — بر دل احباب از جور جیب آزار نیست
ساقیا رطل گرانم ده که در هجران باد — گر اجل آید گرانم لیک آن مقدار نیست
در ره عشق ای محب از غم همیشه شاد باش — زانکه اهل عشق را از رنج خاری عار نیست

## [٨ب] و له ایضا (هزج)

زان لعل می آلوده شدم مست خرابت — ای مغبچهٔ شوخ چه مستست شرابت
با عارض نسرین وش اگر باده بنوشی — بر چهره چه گلها شگفاند می ناب
پرسی که چو من هست بخونی مه و خورشید — روشن بود ای ماه چو خورشید جوابت
هستی تو پری زانکه درآیی بدل و جان — در آمدن خانه کسی نیست حجابت
در ملک معانی چو غریبست محبی — نبود عجب اندر سخنش رنگ غرابت

## و له ایضا (هزج)

مرا که جز بخرابات عشق راهی نیست — بغیر درگه پیر مغان پناهی نیست
ز بهر سجده بتی گر طلب کنم چه عجب — بغیر بت چو سرم را حواله گاهی نیست
بقتل من چه کشد غمزه ات صف مژگان — ز بهر مورکشی حاجت سپاهی نیست
بصدق معنی عشقم طلب مکن دوگو آه — که اندرین سخنم جز خدا گواهی نیست
چو بدشت فنا ای محب سبزه و گل — چرا گر آتش آهم درد گیاهی نیست

## وله ایضا (رمل)

تیره گشتم هرکه آب اندر شراب ناب ریخت — چیست غیر از تیره‌گی آنکو بآتش آب ریخت
وه که دیگر نیست ممکن چشم را دیدن بخواب — گر خیال لب نمک آن مه بجای خواب ریخت
درد جامش بود کام من خطا بود ای طبیب — این که از بهر دوا در ساغرم جلاب ریخت
صد یکی زان چشم قاتل نیست در مردم کشی — صد هزاران چونکه در وقت کشش قصاب ریخت
[٩٠آ] از حیاتم گر اثر نبود عجبی دور نیست — خنجر مژگان کشید و خون شیخ و شاب ریخت

## و له ایضا

بنزد پیر مغان زهد عجب بوالعجبی است — قدح چو داشت ننوشیدنش بی ادبیست
ز عشق مغبچگان امید نیست خلاص — که ذاتیست مرا این بلا نه مکتسبیست
منم ز جان شده هندوی ترک خونریزی — که با ملاحت ترکش فصاحت عربیست
بجز شراب صبوحی علاج نتوان کرد — مرا که صبح ز رنج خمار تشنه لبیست
ز ملک چین و صلب جرعه ازان می بر — که در صراحی چینی و شیشهٔ حلبیست
بوی عجب نبود پیر عقل را خنده — عجبی آنکه پیرش و نگار صبی است

## حرف الحا (رمل)

چون حباب اساست روشن روزگارم از قدح — تا دمی آخر کنون سر بر ندارم از قدح
من که غرق می شدم باید سرم دادن بباد — چون حباب از سرخوشی گر بر سر آرم از قدح
چونکه یاقوت مفرّح خشک میسازد دماغ — باده قوت روح لعل آب دارم از قدح

بود ساقی چون قدح پر لب گر از دریای می — پر بود یک قطره باقی کی گذارم از قدح
چونکه هستم در قدح بی اختیار از عاشقی — همچنان در عاشقی بی اختیارم از قدح
نی زلال کوثرم باید نه آب زندگی — بخشد از یک جرعه شوخ یاره خوارم از قدح
ای مجی در هوای دیدن آن مغبچه — بر سر کوی مغان دیوانه وارم از قدح

[١٠ب] وله ایضا (رمل)

از فراقت رنج بی اندازه بر جانم رسید — بر دلم درد آنچه کردن شرح نتوانم رسید
وه که نتوان دوخت چاک پیرهن بر جسم زار — زانکه صد بار از گریبان تا بدامانم رسید
پیکرم گشته گلستان جنون از خون زخم — سنگها گر کودکان بر جسم عریانم رسید
آهو اشکم نی زمین بلک آسمان هم شد زجان — آفریش را چها بنگر ز طوفانم رسید
ای مسلمانان یکی گفتن نیارم از هزار — آنچه بر اسلام و دین زان نا مسلمانم رسید
هر که اندر وادی هجرت نشاط آمد بدک — کاروان غم پیاپی زان بیابانم رسید
ای مجی دم مزن از وصل شکر آور بجای — گر خیال دوست مقصود دلت دانم رسید

وله ایضا (هزج)

[١١ب] نه از می لعل آن مه پیکر آلود — گر آب حضر گلبرگ تر آلود
مه اندر آسمان از شوق رویش — بود دیوانهٔ خاکستر آلود
بنا شد لاله زار اندر بهاران — گر اشک خونیم دشت و در آلود
شفق نبود که از خونین سرشکم — همه دامان چرخ اخضر آلود

هزاران جان فدایی قاتلی باد — که در کشتن بخوانم خنجر آلود
نه از روی زمین از سیل اشکم — گذشت آن سان که روی دیگر آلود
کسی حال مجبی خواند از اوراق — بخون دیده روی دفتر آلود

[11.ب] وله ایضا (رمل)

صبح چون رایت بغرق خسروخاور کشید — باده خوش باشد زجام خسروانی درکشید
کوکله کج به بستی هرکه در وقت صبوح — لاله سان در جام یاقوتی می احمر کشید
تا بهار دیگرش بس هرکه یك صبح بهار — جام گل رنك از کف ساقی نسرین سر کشید
در شبستان فلك افتاده مچو سایه باش — زانکه ترك سر کند چون شمع انکو سر کشید
سر فرو ناورکه نوشد آب خضر از جام جم — دور نوش گر سفال میکده ساغر کشید
دست در دامان پیر دیر نتوانم رساند — زانکه زیل رفعت از نه چرخ بالا بر کشید
شد مجبی از در مسجد بسوی میکده — رخت ازین عالم بسوی عالمی دیگر کشید

(رجز)

تا خرقه و سجاده‌ام ارزد درمی چند — خواهم طرف میکده رفتن قدمی چند
در کش قدمی چند و فلك را عدم انگار — در خاطرت از دور چو بینی المی چند
در گلشن دوران همه دور قدح کن — چون نرگس آزاده چو یابی درمی چند
[12-آ] پروانه و بلبل بکجا بند که گویم — از فرقت آن شمع گل اندام غمی چند
همدم بجز از باده مسازید حریفان — از عمر گرانمایه چو باقیست دمی چند

حالِ دلِ عشاقِ جگرخواره چه پرسی — در میکده با عشق جنون متّهمی چند
مفلس بدیرِ پیرِ مغان رفت مجی — می بین کمی چند و تو بنمو کرمی چند

## وله ایضًا (رمل) 3

صبحگه مغبچه‌ام جامِ میِ رنگین داد — وانگهم مژدهٔ پی بردنِ عقل و دین داد
درکشیدم میِ رنگین چو دستش فی الحال — غیرِ عشقش بهمه رنجِ دلم تسکین داد
فارغ ازجلوهٔ حسنِ گل و نسرینم کرد — آنکه رخسارِ ترا رنگِ گل و نسرین داد 6
میِ گلرنگ خوش آید برخ همچو بهار — خاصه اکنون که صبا مژدهٔ فروردین داد
دادها خواست زهجرِ تو مجی چه بلاست — شاهِ ظالم که بگوش نرسد چندین داد

## وله ایضا (رمل) 9

[۱۲ب] یاد باد انکه مرا دیرِ مغان مأوا بود — خاطرم واله آن مغبچهٔ زیبا بود
شب دردیرچو بربسته شدی تادم صبح — بزمِ رندانِ خرابات بهشت آسا بود
هرکهن میخانه ازدیرِ مغان قصرِ بهشت — خورِ او مغبچه وکوثرِ او صهبا بود 12
پیرِ دیرآمده برصدرِ خراباتِ مغان — که زمستی زبهم طارمش استغنا بود
کارِ مستان همه با نالهٔ چنک ودف ونی — درخراباتِ مغان تا بسحر غوغا بود
آنکه اندر نظرِ همّتِ رندان بودی — کمتر ازخاکِ سیه دینی ومافیها بود 15
درچنین نرم گهی راه نیابی هرگز — تا مجی نشود بود تو یکسر نا بود

## حرف الراء (رمل)

یکدم ای بد خو بیا در چشم خونبارم نگر — خون شد از هجر تو احوال دل زارم نگر
من پی یک دیدنش میمیرم و نموده رو — همنشین صبری و من بی رحمئ یارم نگر 3
با تو حال زار خود میگویم آه ای سنگدل — نالهٔ زارم شنو در سوز گفتارم نگر
صدرهم از در بران و عاقبت روز آید — او فتاده همچو سایه زیر دیوارم نگر
بر دل زار محبی خنجری زن وه چه شد — سینه بشکاف حال جان افگارم نگر 6

## [۱۳.آ] وله ایضا (رجز)

خوش نیست غیر دیر مغان خانهٔ دگر — وانگاه غیر معبچه جانانهٔ دگر
واعظ عذاب دوزخ میخورگان مگو — جز این فسانه نیست افسانهٔ دگر 9
ای دل مگو بعشق که مجنون که بوده است — در کوه و دشت مثل تو دیوانهٔ دگر
روی تو شمع مهر چو ذرات اهل عشق — هر ذره پیش شمع تو پروانهٔ دگر
پیمانهٔ محبی زمی صاف پر دهید — تا پر شدن ز حادثه پیمانهٔ دگر 12

## وله ایضا (رمل)

در سواد سایهٔ ابرو بهار لاله زار — می نماید در شب آتشهای آن روی بهار
یا بر آمد دود آتشهای لاله بر سپهر — ابر نوروزی که بینی بر فراز کوهسار 15
[۱۳.ب] ناهوا در هاون یاقوت لاله مشك بود — می وزد از جانب صحرا نسیم مشکبار
تاج پرویز است لاله کش دهد بر بار چرخ — تا نماید تاجدارانرا ز بهر اعتبار

جام جمشید است مانده از می عشرت تهی ساقیا نی جام نی جمشید ماند می بیار
خوش بود با لاله رویان باده های لاله رنگ خاصه بزم عیش باشد درمیان لاله زار
در فراق لاله روی تازه داغم بر دلست کش سیاه درمیان چون شته لاله وار 3
نیست ابناء زمانرا لاله سان بوی وفا چون صبا زین دل سیاهان به که بگذری کنار
ای مجی لاله زار عمر دارو در فناست تا بود ممکن ز جام لاله گون سر بر مدار

## وله ایضا (رمل) 6

مستم ای مغبچه جام می خمار بیار گرز دینم بودت دغدغهٔ زنار بیار
صافیء باده که خود نوش کنی از دردش مرهمی بهر دوایی دل افکار بیار
تا بسوزم همگی هستی خود رو واکن زان گلستان خلیل آتش گلنار بیار 9
باغبانا دگر از گلشن خود لاف مزن با گلی از رخ آن شوخ نودار بیار
در مضیق قفس هستم ای طایر قدس جان زارم ببر و مژدهٔ دلدار بیار
خرقه شد رهن سرم خوش نشد ای باده فروش یکدو پیمانه منم برسر دستار بیار 12
ای مجی تو نیازاری و او ناز کند کار تو چونکه نیازست دگر بار بیار

## وله ایضا (رجز)

هر دم رسد بدل خود عالم غم دگر غم نیست چون زمی بودت عالم دگر 15
[۱۰۱۴] دارد گدایی میکده از باده و قدح آیینهٔ سکندر و جام جمی دگر
گویم بنزد پیر مغان جور مغبچه چون نیستم بدتر جزاو محرمی دگر

نابود شد دلم ز غمِ هجر کاش حق بخشد نشاطِ وصل و دل خرّم دگر
مسکینْ دمیدهٔ که بعشق تو هرگزش جز نالهٔ حزین نبود همدم دگر
کاشم اجل رسد که بمیرم به پیشِ تو جانا چو خواهم از تو جدا شد دم دگر 3
غمخانهٔ سپهر محبی ز سیلِ اشك خم یافت آنچنان که فتد از نم دگر

## حرف الشین (هزج)

یارب چه بلاییست که آن شوخِ قدح نوش هر باده که با غیر خورد من روم از هوش 6
از بس که بسوی در میخانه کشیدم شد چون کفِ دست و شرمست مرا دوش
آن چشمِ سیه را نبود حاجتِ سُرْمه در سوگِ قتیلان غمش گشته سیه پوش
بود از چه مرا وعدهٔ وصلِ تو ببازی هرگز نکنم لذتِ آن وعده فراموش 9
صد خون کند آن غمزهٔ قاتل باشارت در منح یکی دم نزند آن لب خاموش
پنهان سخنم هست بآن شوخ محبی گو زهرهٔ آنم که برم لب سویِ آن گوش

12

## [۱۵ب] و له ایضا (هزج)

چه خوش باشد که باشد در بهارم کناری جوی سروی در کنارم
گهی باشد بسبزه آفت وجیزم گهی باشد بساغرگیر دارم
ز دو چشم و رخ دلبر دهد باد غزالان در میانِ لاله زارم 15
زدستِ ساقیِ گلرخ دمادم می گلگون کند دفعِ خمارم
همینم گر بود ارزانی از چرخ توقع شوکت دیگر ندارم

خودی از خود بیفکندم محبی سبکتر براه عشق بارم
بلندانرا چو آخر خاکسارست بحمد الله کر اوّل خاکسارم

## وله ایضا (مضارع)

تا از هوای مغبچگان ناتوان شدم در دیر خاک درگه پیر مغان شدم
خاک ره من اهل نظر سُرمه میکنند زاندم که خاک درگه این آستان شدم
پیرانه سر اگرنه جوانیست در سرم بهرچه عاشق رخ آن نو جوان شدم
از غم چه حالتست که عمری گریستم یکدم بر غم چرخ اگر شادمان شدم
[٦٠٦] از بیم خیل غم وطنم گشت میکده غم نیست کنون که بدار الامان شدم
درعشق آن پری که نشانش بدیده ایست اندر میان اهل جنون بی نشان شدم
ای دل زیاده زین نتوانم عیان نمود کاشفته این چنین ز هوای فلان شدم
گشتم هلاك دلبر بی رحم کافری رسوای جمله عالم وخلق جهان شدم
دایم دلم مقام بتان پریوش است تا چون محب بیدلو بیخانمان شدم

## وله ایضا (مضارع)

گلبن نکشته سبزه تمنّا میکنم خودگوی چونکه گل شگفته توبه کی کنم
چون جلوه کرد شاهد بتان بآب رنك گلگونه برعزا روی از آب می کنم
دادم بناز وصل جوانان باغ را یاد از چه روز بهمن و از زال دی کنم
این نکته را که جمله ببادست کار عمر درهر دم استماع زآواز نی کنم

هستی میان یار محبی فکند و بعد  این ره چو برق بود که بیک گام طی کنم

## و له ایضا (رمل)

[۱۶ب] دورازان مه کاش پروای خیالی باشدم  یا بفکر خوش افتادن مجالی باشدم
عشق کردم آرزو تا حالتی باشد مرا  وه چه دانستم که هرساعت ملالی باشدم
باخیالش ای خوش آن شبها که درکنج فراق  هرزمان نوعی جوابی و سوالی باشدم
هر هوس گر غیر باشد کردم ازخاطر برون  در دل این بس کارروی خط وخالی باشدم
که زمن دل دربلا که دیده درخون جگر  دمبدم تاك زهریك انفعالی باشدم
ای محب ازخاك راهم کس نیاردکرد فرق  گر زبر رخسارهٔ زرد اشك آلی باشدم

## و له ایضا (رمل)

من که غم پرور این دیرخراب آبادم  زانم آباد که دانم بخرابی شادم
[۱۷ب] لیك چندی که درین دیر مغانم وطن است  که بجز جام می مغبچه دل ننهادم
مست درکوی خرابات فتادن اولی  که ندانم اگرازچرخ رسد بیدارم
زاهل این دیرچه بنیاد وفا دارم چشم  نیست محکم چو درین دیر کهن بنیادم
بوسه نادهٔ که جان میطلبی ای قاتل  نکتهٔ این گونه نیاموخت بمن استادم
صرصری آه محبی که شد پی درپی  ترسم این آه دمادم بدهد بربادم

## وله ایضا (رمل)

من که محمور سحرگاه بمیخانه روم — شام سرمست و غزلخوان سوی کاشانه روم
روز از ساغر می چونکه ببندم پیمان — تا شده شب بسر و ساغر و پیمانه روم
طایر قدسم و خال رخ یارم هوس است — سوی گلزار جمالش پی آن دانه روم
جانب باغ روند اهل تنعم جو ز عشق — من که ویران شده ام جانب ویرانه روم
ای عجبی نتوان جز بفنا ره بریا — این محالست که من عاقل و فرزانه روم

## و له ایضا (مجتث)

بگفت عشق که می نوش و رَو بملک عدم — بگفتمش که بده جام می و مست قدم
حدیث دوست برندان بگو ای دل — که اهل عشق بود سرّ عشق را محرم
مبین نبوّبَه ای پیر جامم ده — زمن اگر کمی آید تو باش اهل کرم
درم درم که شد داغ می بسجّاده — چه سود چون نشود رهن می بینم درم
عجبی گر دل ویران ریش خود معمور — زلای باده کنی هم گلیست و هم مرهم

## و له ایضا (هزج)

[۱۷ب] در دیر مغان شیفتهٔ پیر و جوانم — خاک قدم مغبچهٔ پیر مغانم
ایام قدح خواریم ای شیخ چه پرسی — از غایت مستی چو شب از روز ندانم
من بیخود و پرسند جوانی که چه خواست — این مسئله را چونکه ندانم که ساغر
بی گفتنم از نور و صفای می روشن — برخلق بود فاش همه راز نهانم
چون بوسه به پای تو زدم کرد دلم ضعف — گر پای تو برداشتن سر نتوانم

سیرِ ملکوت از قدح پر کنم آری  این نوع سبک زرخ ازان رطل گرانم
زان روی بمیخانه کنم عزم مجی  کز رنجِ خودی خاطرِ خود را برهانم

## حرف النون ( مضارع )

ابرو چشم برز فسون و فسانه بین  وان هر دو زلف برکرمِ عاشفانه بین
مستانه سویِ من نظری کن که بناز  چشم سراز هجر براز نار دانه بین
گفتم هلاک گشتم و آگه نهٔ تو آلفت  درخواب رفت نرگس مستم بهانه بین
چندین هزار تیر فکندی بحالِ زار  آخر یکی خطا شده سویِ نشانه بین
بزمِ وصالِ یار کجا ما کجا محب  بنشین همین نزد درو دران مستانه بین

## [۱۸ب] حرف الهاء ( مجتث )

سحر بدیرِ مغان آمدم شراب زده  زبیمِ لشکرِ اندوهِ غم شتاب زده
زمی شگفته بباغِ رخش هزاران گل  زحوی بگلشن رخسارِ خود گلاب زده
بدر چو خلقه رساندم رسید و درگشاد  بلطف مغبچهٔ نیم مست خواب زده
بسر زمستی و شوخ کلاه کج کرده  برخ ز لطف و صفا راه آفتاب زده
چو دید شدّتِ مخوریم فسوس کنان  بناز گفت که ای مفلسی شراب زده
بدین صفت زکجا میرسی به بد حالی  بجسم لرزه فتادی دل اضطراب زده
بگفتمش که خیالِ می ولبِ چشمت  رساند سوی تو راهِ من خواب زده
گراین هوس بدلت هست ای مجی باش  بخاکِ دیرِ مغان ازدو دیده آب زده

## و له ایضا

[۲۰۱۹] من دیرِ مغان آمدم از شتاب زده — در سر خمار دارم و دل اضطراب زده
دستم چو خلقه رساند رسید در بگشاد — بناز مغبچه میگفت این شراب زده
دستم گرفت بلطف درون دیر کشید — پیاله زدستِ ما دارکه شیخ شاب زده
یک دو قدح کشیدم و فتادم از پا — بخاکِ پایِ مغان چهره بر تراب زده
بروزِ حشر مجی اگر گشایم چشم — سوی بهشت روم نیم مست و خواب زده

## حرف الیاء ( رمل )

با حریفان ساغرِ مستی دمادم میکشی — همچو مخموران بما رو از چه درهم میکشی
گرکشی زهرِ غم ای دل از سفالِ آن سگان — به که آبِ زندگی از ساغرِ جم میکشی
کی بصد عالم نشاطِ آرزویی یکجرعه می — ای دل این بیدادِ غم از بهرِ عالم میکشی
گرچه ما زیباست جورِ اهلِ عالم شاد باش — کز پیِ زیباترین اولادِ آدم میکشی
زخمِ تیغِ او مجی میدهد عمرِ ابد — از کسان منّت چرا از بهرِ مرهم میکشی

## [۲۰۲۰] و له ایضا ( هزج )

اگر فرهاد و شیرین هردو درد وران من بودی — یکی شرمنده از من آن یک از جانان من بودی
اگر مجنون بدشتِ عشق همراهم شدی یکره — بجان ز آشفتگی های دلِ ویران من بودی
مگو کز اشک در کوی وفا روید نهالِ وصل — که گر بودی چنین از دیدهٔ گریان من بودی
چو گل چاک گریبانم نگشتی هر سحر ظاهر — چو در اشک اگر آن شوخ در درمان من بودی

هزارم شب به بیداری بروزم نآمدی در هجر شبی گر آن مه نامهربان مهمانِ من بودی

زناز و غمزه گاهی چشم اگر وا کردی آن مه وش زحیرانی که دارم در رخش حیرانِ من بودی

وفا را گر اثر بودی عجب در دلِ خوبان نبودی یار ازان بی وفایان زانِ من بودی

[۲۰-ب] مفردات

از فراقت دوش ما را از غمت خواب آمدست چشم ما را خواب چون آید که خوناب آمدست

[۲۱-آ] وله

گاه بلا و گه جفا که جورِ یار بیزار گشته‌ام من ازین چرخِ بیقرار

[۲۲-آ] وله (هزج)

هرکس چندین سایه بود چه غم دارد چو سایهٔ آفتاب بود سایه ندارد

[۲۲-ب] وله (هزج)

منم عشقت گریبان چاك کرده گریبان چیست دل و جان چاك کرده

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi